

Primjena nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika

Majetić, Mihaela

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:791669>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij engleskoga jezika i književnosti – nastavnički smjer i hrvatskoga
jezika i književnosti – nastavnički smjer

Mihaela Majetić

Primjena nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2018.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij engleskoga jezika i književnosti – nastavnički smjer i hrvatskoga jezika i književnosti – nastavnički smjer

Mihaela Majetić

Primjena nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Humanističke znanosti, interdisciplinarne humanističke znanosti, metodike nastavnih predmeta humanističkih znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2018.

Sažetak

Ovaj se diplomski rad bavi nastavnim sredstvima i pomagalicama te njihovom primjenom u nastavi hrvatskoga jezika – predmetnoga područja. U teorijskome se dijelu rada opisuju i klasificiraju nastavna sredstva i pomagala. U drugome se dijelu rada, koji prikazuje rezultate istraživanja provedenoga na uzorku od 49 učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika, donose podatci o učestalosti i razlozima primjene pojedinih nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika te se iznose stavovi ispitanika o opremljenosti učionica, učeničkim sklonostima u primjeni nastavnih sredstava i pomagala te svrsi njihove primjene. Rezultati su istraživanja pokazali da su u nastavi hrvatskoga jezika najzastupljenija nastavna sredstva i pomagala školska ploča i udžbenička literatura, a najmanje zastupljeni grafoskop i grafoprozirnice. Radioprijemnik i televizor zamijenjeni su suvremenijim nastavnim pomagalicama poput računalnoga sustava kojega većina ispitanika smatra i omiljenim učeničkim pomagalom. Što se tiče opremljenosti učionica u kojima se izvodi nastava hrvatskoga jezika nastavnim sredstvima i pomagalicama, treba istaknuti zadovoljstvo većine ispitanika dobrom ili čak izvrsnom opremljenošću učionica. Rezultati istraživanja upućuju i na zaključak da učitelji i nastavnici nastavu hrvatskoga jezika, barem u odabiru i primjeni nastavnih sredstava i pomagala, sve više usmjeravaju učenicima, njihovim sklonostima i potrebama.

KLJUČNE RIJEČI: nastavna sredstva i pomagala, nastava hrvatskoga jezika, primjena nastavnih sredstava i pomagala

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ODREĐENJE POJMOVA NASTAVNOGA SREDSTVA I NASTAVNOGA POMAGALA.....	2
3. FUNKCIJE NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA	6
4. MJERILA ZA IZBOR NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA	7
5. PODJELA NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA.....	9
5.1. Auditivna nastavna sredstva.....	10
5.2. Auditivna nastavna pomagala	13
5.3. Vizualna nastavna sredstva	13
5.4. Vizualna nastavna pomagala	16
5.5. Audiovizualna nastavna sredstva	17
5.6. Audiovizualna nastavna pomagala.....	19
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	22
6.1. Predmet i cilj istraživanja.....	22
6.2. Instrument i uzorak istraživanja	22
7. REZULTATI I RASPRAVA	24
7.1. Struktura ispitanika po spolu.....	24
7.2. Struktura ispitanika po dobi	24
7.3. Struktura ispitanika po broju godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika.....	25
7.4. Struktura ispitanika po vrsti škole u kojoj su zaposleni	25
7.5. Učestalost primjene čujnih zapisa posredovanih radioprijemnikom.....	26
7.6. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih televizorom.....	27
7.7. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih računalom	29
7.8. Učestalost primjene školske ploče	31
7.9. Učestalost primjene grafoskopa i grafoprozirnica	33

7.10. Učestalost primjene udžbeničke literature	34
7.11. Učestalost primjene likovnih sredstava.....	36
7.12. Procjena stupnja opremljenosti učionice nastavnim sredstvima i pomagala	38
7.13. Procjena učeničkih sklonosti u primjeni nastavnih sredstava i pomagala	40
7.14. Svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika	44
8. ZAKLJUČAK	47
9. POPIS LITERATURE I IZVORA	49
10. PRILOZI.....	51
11. ŽIVOTOPIS	53

1. UVOD

Bit je školskoga predmeta Hrvatskoga jezika „spoznavanje i usvajanje hrvatske riječi kao izražajnog sredstva u svim komunikacijskim sustavima gdje je riječ bilo jedina ili dominantna, bilo drugotna ili rubna sastavnica.“ (Težak 1996: 45) Hrvatsku je riječ bitno spoznati, između ostaloga, „u njezinom usmenom i pismenom obliku; u živu govoru, u svim tiskovnim očitovanjima, u auditivnim i audiovizualnim medijima.“ (Težak 1996: 46) Nastavna su sredstva i pomagala ta koja omogućuju spoznavanje hrvatske riječi u navedenim oblicima stoga stoje kao jedan od temelja nastave Hrvatskoga jezika uopće, ali i nastavnoga područja hrvatskoga jezika. Iako su ona neizostavan dio nastave hrvatskoga jezika, suvremenih je teorijskih i istraživačkih radova o njima vrlo malo stoga je tema ovoga diplomskog rada primjena nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika – nastavnoga područja. Cilj je ovoga rada prikazati dosadašnje pedagoške, didaktičke i metodičke spoznaje o nastavnim sredstvima i pomagalima te istraživanjem utvrditi opće sklonosti učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika kada je u pitanju primjena nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika. Rad se sastoji od dvaju osnovnih dijelova, teorijskoga i istraživačkoga koji se granaju u poglavlja i potpoglavlja. U teorijskome se dijelu rada prikazuju određenja pojmova nastavnoga sredstva i pomagala prema relevantnoj pedagoškoj, didaktičkoj i metodičkoj literaturi. Nadalje, opisuju se funkcije nastavnih sredstava i pomagala te mjerila za izbor nastavnih sredstava i pomagala. Potom se nastavna sredstva i pomagala razvrstavaju u tri osnovne skupine – auditivna, vizualna i audiovizualna – a unutar svake skupine opisuju se pojedina nastavna sredstva i pomagala. Na početku se istraživačkoga dijela rada opisuje metodologija provedenoga istraživanja među učiteljima i nastavnicima Hrvatskoga jezika o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika. Zatim se prikazuju rezultati provedenoga istraživanja i to kvantitativno, kvalitativno i grafički te se interpretiraju. U zaključnome se dijelu rada iznose završne misli o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika.

2. ODREĐENJE POJMOVA NASTAVNOGA SREDSTVA I NASTAVNOGA POMAGALA

Popriličan se broj stručnjaka u području pedagogije i metodike bavio tumačenjem pojmova nastavnoga sredstva i nastavnoga pomagala. Njihove se definicije gdjegdje preklapaju, gdjegdje potpuno razlikuju, a gdjegdje nadopunjuju. U nastavku se ovoga poglavlja donosi pregled određenja pojmova u didaktičkoj literaturi te u literaturi koja se odnosi na metodiku nastave Hrvatskoga jezika. S obzirom na to da se jedino određenje Stjepka Težaka odnosi isključivo na nastavu hrvatskoga jezika kao nastavnoga područja, tumačenja će se drugih metodičara usporediti s Težakovim određenjem pojmova nastavnoga sredstva i nastavnoga pomagala.

Određenje pojmova nastavnoga sredstva i nastavnoga pomagala u didaktičkoj literaturi

Slijedom napisanoga u uvodnome dijelu rada o važnosti nastavnih sredstava i pomagala, može se pretpostaviti kako navedeni pojmovi zauzimaju isto tako važno mjesto i u didaktičkoj literaturi. Geber nastavno sredstvo definira kao „izvor znanja i spoznaja“ (Geber 1972: 5), a nastavno pomagalo kao ono koje „stavlja ove izvore znanja¹ u obrazovnu funkciju.“ (Geber 1972: 6) Nadalje, Poljak razrađuje materijalno-tehničku osnovu nastave koja se odnosi na „upotrebu materijala – konkretnog i duhovnog – na kojemu se osniva proces obrazovanja.“ (Poljak 1988: 54) Isti autor materijale razvrstava u nekoliko skupina: izvorna stvarnost, nastavna sredstva, tehnička pomagala, tehnički uređaji i nastavna tehnologija. Nastavna su sredstva definirana kao „didaktički oblikovana izvorna stvarnost (...), važan izvor znanja i ujedno baza za razvijanje radne sposobnosti.“ (Poljak 1988: 55) Tehnička pomagala, odnosno nastavna pomagala opisuje kao „oruđa za rad, prije svega za rad u izvornoj stvarnosti (izvan škole i u školi), s nastavnim sredstvima, pa i za rad u nastavi uopće.“ (Poljak 1988: 58) Meyer nastavnim sredstvom naziva sve medije, od ploče do računala s pristupom internetu. Nadalje, navodi se kako su ona odlučujuća za uspjeh u učenju u otvorenoj nastavi, ali i u izravnome poučavanju te da slabosti pojedinoga sredstva može nadoknaditi nastavnik (Meyer 2005: 121). Njegovo bi određenje nastavnoga sredstva, uz primjere koje navodi, ipak više odgovaralo definiciji nastavnih pomagala. U Pranjića se nastavna sredstva i pomagala spominju, ali su zbog mogućega preklapanja pojmova objedinjena kao nastavni mediji koji „omogućavaju bolje, učinkovitije i trajnije usvajanje nastavnih sadržaja te postizanje pratećih ciljeva.“ (Pranjić 2005: 78) Nastavni su mediji definirani kao „nosioci

¹ Misli se na nastavna sredstva.

usklađenih informacija koji mogu u nastavnome procesu služiti kao njihovi posrednici.“ (Pranjić 2005: 312)

Slično tomu, Matijević i Radovanović upotrebljavaju pojam medija te navode njegovu komunikološku definiciju po kojoj je medij „svako sredstvo koje omogućuje čuvanje i prijenos informacija ili kakvih podataka.“ (Matijević i Radovanović 2011: 186) Uz prethodno, Matijević nudi još jedno određenje medija kao „nosioca, odnosno posrednika u nekim didaktičkim funkcionalnim vezama, a koji je nosilac različitih pojedinačnih funkcija.“ (Matijević 2005: 351) S druge strane, Pletenac uvodi pojam obrazovne tehnike koju opisuje kao „ukupnost svih pomagala, sredstava i uređaja kojima se služimo u suvremenom odgojno-obrazovnom procesu“ (Pletenac 1993: 146), a isti autor upozorava na problem terminološke prirode, uspostavu odnosa između nastavnoga sredstva i nastavnoga pomagala.

Kao svojevrsnu kritiku didaktičkoga određenja medija, metodičar Ante Bežen navodi kako u njemu nema „refleksije prema stvarnom sadržaju obrazovanja pomoću medija koja jedina može odrediti način uporabe medija“ te se „ne uspostavlja uzročno-posljedična veza između medija te strategija i metoda rada (nije važno uzrokuje li nastavni sadržaj izbor medija ili izbor medija uvjetuje izbor sadržaja te strategije i metode pouke).“ (Bežen 2008: 285) Drugim riječima, odabir je medija u didaktičkome pristupu uvjetovan općim čimbenicima odgojno-obrazovnog procesa, dok se u metodičkome pristupu vrši na temelju jasno definiranih sadržaja koji se poučavaju, stoga se u sljedećem potpoglavlju donosi pregled metodičke literature o nastavnim sredstvima i pomagalima.

Određenje pojmova nastavnoga sredstva i nastavnoga pomagala u metodičkoj literaturi

I u literaturi su koja se odnosi na metodiku nastave Hrvatskoga jezika nastavna sredstva i pomagala opisana kao neizostavan element nastave. Bežen tvrdi kako je „odgojno-obrazovni proces suodnos sljedećih čimbenika: učenik, učitelj, nastavni program / kurikulum, nastavni predmet, prostor, oprema i izvori znanja potrebni za ostvarivanje programa.“ (Bežen 2008: 296)

Govoreći o nastavnim sredstvima i pomagalima, Tone Peruško 1961. godine navodi kako učitelj treba razmišljati o materijalnim mogućnostima roditelja te „računati pri izboru metoda i različitih oblika nastavnoga rada na sredstva kojima raspolažu djeca“ pri čemu bi bilo „pogrešno prilagoditi nastavu najbolje opskrbljenoj djeci.“ (Peruško 1961: 47) On u svome opisu nastavnih sredstava i pomagala posebno ističe i visok trošak nabave čime na neki način opravdava njihov nedostatak u tadašnjim školama. Prema Težaku, nastavno je sredstvo „prijenosnik teksta, sredstvo kojim se tekst učeniku predstavlja, predočuje“ (Težak 1996: 148), a nastavno je pomagalo „naprava, aparat ili stroj potreban za pokazivanje tekstova naročitim tehnikama, najčešće različitim projekcijama.“ (Težak 1996: 148)

Važno je napomenuti kako su u Težaka najjasnije odijeljeni nastavni izvori, sredstva i pomagala, odnosno, opisani su kao tri različita pojma. Sredstvo je prijenosnik nastavnoga izvora, hrvatskoga jezika u svakom pojavnom obliku, a pomagalo tehnološka naprava pomoću koje je sredstvo predočeno učeniku. Za razliku od Težaka, Peko i Pintarić u *Uvodu u didaktiku hrvatskoga jezika* nastavna sredstva i pomagala ne spominju. Nastavne izvore tumače kao „sadržajni oblik, tj. oblik predstavljanja sadržaja.“ (Peko i Pintarić 1999: 71) Usporedi li se navedeno određenje s Težakovim opisom nastavnoga sredstva, javlja se podudarnost. Sadržaji o kojima Peko i Pintarić pišu bili bi nastavni izvori, a oblik njihova predstavljanja nastavna sredstva. Sljedeći pojam koji se u metodičkoj literaturi pronalazi jest oprema pod kojom „podrazumijevamo tehnička sredstva koja pomažu u nastavi neposredno ili kao tehnički nositelji izvora znanja te imaju opću uporabnu vrijednost u različitim predmetima² (ploča, interaktivna ploča, ekran, dijaprojektor, kino-projektor, televizor, videorekorder, radioaparati, CD, DVD, LCD projektor, računalo itd.).“ (Bežen 2008: 279) Isti autor navodi kako je potrebno razlikovati opremu od izvora znanja „koji su metodički oblikovani sadržaji nastavne opreme ili postoje samostalno, a predočavaju se na različite tehnološke načine.“ (Bežen 2008: 279) Ipak, dalje se u tekstu ističe kako „treba odvojiti pojam nastavne opreme od pojma izvora znanja s tim da se jedno i drugo može obuhvatiti zajedničkim nazivom *nastavna sredstva* (...) jer se rabi s istodobnim značenjem nositelja sadržaja i samog sadržaja (radio i radio emisija, televizija i televizijska emisija, računalo i računalni obrazovni sadržaj).“ (Bežen 2008: 284) Usporedi li se Beženovo određenje pojma s Težakovim, pojam sadržaja odgovarao bi nastavnomu sredstvu, a oprema se, odnosno nositelj sadržaja, može poistovjetiti s nastavnim pomagalima. Nastavni se izvor ovdje rabi u značenju jednakome Težakovu određenju nastavnoga sredstva. Isti autor uvodi i pojam metodičkih artefakata. Tim nazivom objedinjuje „razne vrste modela i drugih predmeta kojima se pojedini odnosi i procesi nastoje što više vizualizirati i tako učiniti što zornijima“, a u njih ubraja „nastavne listiće, lutke, figure, jednostavnije ili složenije modele, izložene uratke na panoima i stolovima, prozirnice, plakate, razne aplikacije, odnosno sva sredstva koja učitelj osmišljava i izrađuje sam ili uz pomoć nekih aparata ili strojeva“ te „učeničke uratke rukama od različitih materijala kojima se izvršavaju neke zadaće što ih zadaje učitelj.“ (Bežen 2008: 295) I navedeni bi se metodički artefakti sadržajno uklapali u definiciju nastavnoga sredstva. Iako jedno od poglavlja u Rosandićevoj knjizi *Metodika književnoga odgoja: Temeljni metodičkknjiževne enciklopedije* nosi naziv „Nastavna sredstva i pomagala“, autor nastavna pomagala izrijekom ne tumači, a nastavna sredstva opisuje kao „didaktički oblikovane predmete koji

² Misli se na školske predmete.

u nastavi služe kao izvori spoznavanja, odnosno učenja“ (Rosandić 2005: 131) što bi odgovaralo i Težakovu određenju. O masovnoj primjeni (suvremenih) pomagala u nastavi, Rosandić kaže kako ona obilježava „novu tehničku epohu u povijesti školstva.“ (Rosandić 2005: 138)

3. FUNKCIJE NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA

Pripremljena okolina, odnosno dobar red, funkcionalno uređenje i uporabljiva nastavna sredstva (pomagala), prema Meyeru, imaju pozitivan učinak na identifikaciju učenika s učionicom, samoorganizirano učenje, estetsko oblikovanje te učinkovitost nastavnoga procesa (Meyer 2005: 122). U skladu s tim, dobra pripremljenost nastavnih sredstava i pomagala, ali i učiteljeva pripremljenost za rukovanje njima, pojačavaju „osjećaj osobne vrijednosti učenika, njihov polet i osjećaj svrhovitosti idućeg dijela nastavnog sata.“ (Kyriacou 1995: 40) Nadalje, dobro se osmišljena nastavna sredstva mogu opetovano upotrebljavati što smanjuje potrebu dugotrajnoga planiranja u budućnosti (Kyriacou 1995: 41). Kao funkcije nastavnih medija, tj. nastavnih sredstava i pomagala, ističu se: vizualiziranje složenih nastavnih sadržaja, širenje iskustvenih obzora učenika te posredovanje iskustava, podupiranje orijentacijskog učenja, poticanje individualizacije nastave, usmjerenosti na učenika, mogućnost primjene u svim nastavnim etapama, poticanje kritičkog odnosa prema medijskome odgoju (Pranjić 2005: 314). Nastavna se sredstva i pomagala zajedno s metodičkim postupcima nazivaju nastavnom tehnologijom, a u nastavi se primjenjuju „radi povećanja njezine efikasnosti, odnosno radi lakšega, bržega, racionalnijega, ekonomičnijega, produktivnijega i objektivnijega učenja i poučavanja.“ (Matijević i Radovanović 2011: 188)

Na ovome bi mjestu bilo prilično izdvojiti misao Prudence Bostwick (1968) koja kaže da „sva sredstva moraju imati jednu zajedničku osobinu, moraju pomoći mladim ljudima da zadovolje svoju radoznalost o svijetu u kome žive, osigurati dovoljno raznolikosti koja će omogućiti njihov razvoj u različitim sposobnostima i vještinama, i koja će ohrabriti njihovu težnju za znanjem i razumijevanjem. Bez obzira predstavljaju li građu knjige ili žablja jaja, film ili snimke pjesme Hopi Indijanaca, ovce za striženje ili teretni brod na putu u Singapur – sve to treba da pomogne otvorenosti ka doživljaju i intenzivnom življenju.“ (Bostwick 1968: 164)

4. MJERILA ZA IZBOR NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA

Posljednjom se rečenicom prethodnoga poglavlja otvara važno pitanje, ono izbora nastavnih sredstava i pomagala, odnosno određivanja mjerila za izbor. Prema Kyriacouu, „zlatno pravilo njihove uporabe³ bilo bi uvijek provjeriti njihovu kvalitetu i primjerenost nastavnoj jedinici.“ (Kyriacou 1995: 60) Kyriacouovo je *zlatno pravilo uporabe* ujedno i temeljno mjerilo za izbor nastavnih sredstava i pomagala. Povrh toga, prije izbora nastavnih medija, učitelji trebaju pažljivo proučiti sadržaje nastavne jedinice te ciljeve koje trebaju ostvariti. Osim sadržaja i ciljeva, izbor nastavnih medija uvjetuju i iskustva učenika, njihova mentalna kondicija, vrsta škole te novčane mogućnosti⁴ (Matijević i Radovanović 2011: 187-188). Za razliku od nastave usmjerene na nastavnika, u nastavi su usmjerenoj na učenika potrebna drukčija sredstva i pomagala kako bi učenik imao mogućnost postati aktivnim subjektom nastave (Matijević i Radovanović 2011: 191-192). Matijević navodi i kako izbor nastavnih sredstava i pomagala ovisi o „ciljevima odgoja i obrazovanja, o iskustvu i psihofizičkim karakteristikama učenika, o karakteristikama sadržaja učenja, o sposobnostima učitelja i njegovim stavovima te o prednostima i nedostacima raspoložive nastavne opreme.“ (Matijević 2005: 348) Mjerilima za izbor nastavnih sredstava i pomagala bavio se i Pranjić koji kaže da mediji, tj. sredstva i pomagala, trebaju biti primjereni operaciji, po mogućnosti biti audiovizualni te prilagođeni tipu učenja učenika. Osim toga, učenički angažman treba imati prednost, original je vrijedniji od kopije i medij mora odgovarati nastavnomu sadržaju i cilju (Pranjić 2005: 314). Kada je o učeničkome angažmanu riječ, Matijević tvrdi da učenicima treba omogućiti neposredan kontakt s materijalom, odnosno nastavnim sredstvom i/ili pomagalom (Matijević 2005: 349). Važno je napomenuti da isti autor upozorava i na usku povezanost izbora nastavnih sredstava i pomagala sa strategijama, socijalnim oblicima rada, mjestom izvođenja nastave i vrstama odgojne komunikacije te da učitelj pri izboru ne smije zanemariti činjenicu da nastava treba pridonijeti razvoju kognitivnoga, psihomotoričkoga i afektivnoga područja (Matijević 2005: 348). Jedno bi mjerilo za izbor nastavnih sredstava moglo biti i postojanje istih, točnije, učitelj može odabrati nastavna sredstva već pripremljena od strane drugih učitelja, učenika, izdavačkih kuća, a koja su najčešće dostupna na internetu. Ipak, s gotovim nastavnim sredstvima treba biti oprezan. Primjerice, još je davne 1988.

³ Misli se na nastavna sredstva i pomagala.

⁴ Peruško još 1961. godine navodi isti kriterij, vidi 4. stranicu ovoga rada.

godine, Britanska prosvjetna inspekcija kritizirala pretjeranu uporabu kupovnih materijala bez promišljanja o njihovom doprinosu ciljevima nastave (Kyriacou 1995: 42).

Kao polazište pri izboru nastavnih sredstava i pomagala, učiteljima može poslužiti i Daleov stožac iskustava (Peko i Pintarić 1999: 71; Matijević i Radovanović 2011: 119) u kojemu su iskustva posložena od konkretnih do apstraktnih. Izravan dodir sa stvarnošću omogućuje najkonkretnija iskustva. Izravan bi dodir sa stvarnošću uključivao izravan dodir s predmetima, pojavama i procesima, eksperimente te računalne situacije. Manje konkretna, odnosno slikovna iskustva omogućuju neka vizualna i audiovizualna sredstva poput likovnih i predmetnih sredstava, videosnimaka, filmova i sličnoga. Najapstraktnija, točnije, simbolička iskustva omogućuje učenje na temelju vizualnih (tekstualna sredstva) i verbalnih (govorna djelatnost sudionika nastave) simbola. Korištenje različitih nastavnih sredstava i pomagala omogućuje stjecanje različitih iskustava, no valja voditi računa o mogućnostima učenika za stjecanje iskustava – što je učenik mlađi, treba mu omogućiti više izravnog dodira sa stvarnošću i time ostvariti stjecanje konkretnih iskustava (Peko i Pintarić 1999: 71-72; Matijević i Radovanović 2011: 119). Geber kao mjerila za određenje mjere u opremanju škole audiovizualnim pomagalima navodi broj učenika u razredu, broj razreda u školi i razvijenost škole, odnosno je li riječ o matičnoj ili područnoj školi (Geber 1972: 173). Opremanje škole i učionice nastavnim pomagalima propisano je *Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog, odnosno, srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* (2008). Napokon, valja istaknuti Matijevićevu tvrdnju kako se suvremenom nastavom ne može nazivati samo ona u kojoj se koriste suvremeni mediji, nego ona u kojoj se koriste **odgovarajući** mediji (Matijević 2005: 348). Ipak, nije lako odrediti što jest, a što nije odgovarajući medij, odnosno nastavno sredstvo i pomagalo. Iako stručnjaci nude smjernice za izbor nastavnih sredstava i pomagala, većina se slaže kako je zapravo nemoguće dati savršen recept.

5. PODJELA NASTAVNIH SREDSTAVA I POMAGALA

Nastavna sredstva i pomagala u različitim autora različito razvrstavaju, najčešće prema perceptivnoj aktivnosti učenika. Poljak dijeli nastavna sredstva na vizualna, auditivna i tekstualna. Vizualna se nastavna sredstva „osnivaju na tzv. *video-komponenti* i zbog toga imaju vidljive dimenzije i vanjska osjetna svojstva“ (Poljak 1988: 56), dok se auditivna sredstva „osnivaju na *audio-komponenti* i služe kao slušni izvori znanja.“ (Poljak 1988: 57) Tekstualna su nastavna sredstva „sve ono što se odnosi na pisanu riječ ili tekst i služi za učenje u cjelini ili samo u dijelovima.“ (Poljak 1988: 58) Navedeni autor nastavna pomagala ne razvrstava. Geber se nastavnim sredstvima ne bavi u naročitoj mjeri, a nastavna pomagala dijeli na videopomagala, audiopomagala te audio i videopomagala. Videopomagala su ona koja „djeluju na oči učenika i kod njega stvaraju vidne doživljaje“ (Geber 1972: 6), audiopomagala su „uređaji za reprodukciju zvuka koji djeluju na uho i stvaraju slušne doživljaje“ (Geber 1972: 68), a audio i video pomagala stvaraju i vidni i čujni doživljaj. Nastavna sredstva i pomagala, prema Pletencu mogu klasificirati na više načina. Prema „načinu *percipiranja*, sredstva i pomagala u obrazovanju i nastavi mogu se podijeliti, kao i metode, na auditivna, vizualna i audiovizualna, a prema *dimenzijama*, na dvodimenzionalna, trodimenzionalna itd.“ (Pletenac 1993: 146) Autor opisuje i izraze preuzete iz engleskoga računalnog nazivlja, *hardware* i *software*. Izraz *hardware* (hrv. sklopovlje) odnosi se na „sve tehničke naprave koje čine postrojenje ili uređaj za obradu podataka“ (Pletenac 1993: 146), što odgovara opisu nastavnoga pomagala, a *software* (hrv. programska oprema/podrška) čine „programi, odnosno sadržaji koji se prezentiraju pomoću tih uređaja“ (Pletenac 1993: 146), što pristaje određenju nastavnoga sredstva. Pletenac napominje kako su navedene podjele uvjetne te ih je nemoguće primijeniti u svakoj nastavnoj situaciji, stoga predlaže sabiranje nastavnih sredstava i pomagala u jednu cjelinu (Pletenac 1993: 147). Rosandić nastavna sredstva dijeli na vizualna, auditivna, audiovizualna i tekstovna (Rosandić 2005: 131), a nastavna pomagala ne tumači. Matijević donosi pregled klasifikacije medija u didaktičkoj literaturi te navodi da se u njoj uočava „razvrstavanje i analiza nastavnih medija prema osjetilima koja su relevantna za njihovo korištenje: vizualni, auditivni i audiovizualni mediji.“ (Matijević 2005: 331) Isto tako kaže da su tekstualni mediji „brojna podskupina u sklopu vizualnih medija pa ih autori katkada izdvojeno analiziraju“ (Matijević 2005: 331) te da je, primjerice, internet „teško jednostavno ubrojiti u neku od spomenutih skupina prema zajedničkim obilježjima.“ (Matijević 2005: 331) U prethodnome je poglavlju navedeno kako je Beženov pojam nastavnoga izvora podudaran s Težakovim pojmom nastavnoga sredstva, stoga se iz Beženove podjele nastavnih izvora može izvesti podjela nastavnih

sredstava na primarne i sekundarne. Primarni su nastavni izvori, odnosno sredstva, ona koja „sadrže informacije, strukture i djela u izvornom obliku, prije nego što su podvrgnuti postupku didaktičkoga prijenosa po zahtjevima nastavnog programa“, a sekundarni su izvori, odnosno sredstva, „izvorna djela prilagođena za nastavu te školski udžbenici i priručnici.“ (Bežen 2008: 289, prema Bežen 1989: 55-68) Isti autor nastavne izvore, odnosno nastavna sredstva, dijeli i na temeljne koje čine „sam učitelj te udžbenici i priručnici namjenski pisani za nastavu pojedinog predmeta“ i pomoćne koje čine „popularno-znanstvene knjige, novine, časopisi, televizijske i radijske emisije te pojedini računalni izvori iz kojih se mogu dobiti dopunske informacije.“ (Bežen 2008: 289) U ovome će se radu koristiti podjela izvedena prema Težaku. Naime, Težak dijeli nastavne izvore „prema tekstovnim nositeljima na tri skupine: živa riječ učitelja, učenika i svih neposrednih činitelja u nastavi, potom usmena riječ prenesena bilo kojim sredstvom te pisana riječ predstavljena različitim načinima.“ (Težak 1996: 148) Iako se radi o podjeli nastavnih izvora, ona je primjenjiva i na nastavna sredstva, odnosno pomagala. I sam autor navodi kako podjelu vrši prema tekstovnim **nositeljima**, drugim riječima – nastavnim sredstvima.

Slijedom navedenoga, nastavna bismo sredstva, odnosno pomagala mogli podijeliti na one koji prenose živu riječ, one koji prenose usmenu riječ i one koji prenose pisanu riječ iz čega, prema osjetilnoj aktivnosti učenika, proizlaze dvije skupine – auditivna i vizualna nastavna sredstva i pomagala. Kombinacijom ovih dviju skupina nastaje treća – audiovizualna nastavna sredstva i pomagala. Iz svake će se od navedenih skupina izdvojiti nekoliko sredstava, odnosno pomagala, koja će se u sljedećim potpoglavljima pojedinačno opisati te dodatno rastumačiti.

5.1. Auditivna nastavna sredstva

Auditivna su nastavna sredstva ona koja djeluju na učenikovo osjetilo sluha i koja izvore znanja čine čujnima. Unutar auditivnih nastavnih sredstava mogu se izdvojiti dvije skupine – govorna djelatnost sudionika nastave i zvučni zapisi, koji se mogu raščlaniti u nekoliko podskupina.

Govorna djelatnost sudionika nastave

Živa je riječ u nastavi jezika temeljni izvor znanja. Iako se suvremenu nastavu nastoji obogatiti uporabom različitih nastavnih sredstava, žive je riječi u nastavi još uvijek najviše i to osobito kada je u pitanju nastava hrvatskoga jezika, gdje je upravo hrvatski jezik i sredstvo poučavanja i učenja i cilj poučavanja i učenja, ali i izvor znanja. S obzirom na to, nastavno je sredstvo kojim se živa riječ kao nastavni izvor prenosi govorna djelatnost sudionika nastave, učenika, učitelja i ostalih sudionika.

Prema Težaku, učitelj hrvatskoga jezika „svojim primjerom i svojom jezičnom naobrazbom mora biti najpozvaniji i najpouzdaniji nositelj i tumač hrvatskih tekstova.“ (Težak 1996: 149) Aktivnosti učitelja kao nastavnoga sredstva jesu: izlaganje gradiva, postavljanje pitanja, razgovor s učenicima, poticanje na razmišljanje, hrabrenje, upućivanje na rad (Težak 1996: 150). Nadalje, karakteristike bi učitelja, odnosno njegove govorne djelatnosti, kao nastavnoga sredstva u nastavi hrvatskoga jezika, trebale biti izgrađena govorna i razgovorna stilistika te sugestivna, privlačna i uvjerljiva nastavna retorika, potom ovladanost književnim jezikom i (donekle) hrvatskim narječjima, sposobnost prilagodbe jezika učenicima i na kraju dikcijsko umijeće i ugodna boja glasa (Težak 1996: 150). Treba napomenuti kako Itković upozorava na to da predavački oblik nastave, u kojoj se učitelj služi isključivo govorom, postiže najslabije rezultate (Itković 1997: 310). Iako se govorna djelatnost sudionika nastave u većini slučajeva svrstava u skupinu auditivnih nastavnih sredstava, ne smije se zanemariti vizualna sastavnica koja prati živu riječ. Težak navodi kako „uspješnost sporazumijevanja često ovisi o povezivanju izgovorene riječi s nejezičnim elementima stvarnosti: s kretnjom, mimikom, događajem, vidljivim i čujnim sastavnicama prostora u kojem se nalaze sudionici jezičnog priopćavanja“ (Težak 1996: 171) pa bi u tome slučaju govorna djelatnost sudionika nastave mogla biti svrstana i u audiovizualna nastavna sredstva.

Učenik se, također, „aktivno sudjelujući u nastavi, pojavljuje kao nositelj hrvatskog teksta.“ (Težak 1996: 149) U nastavi bi hrvatskoga jezika učitelj učenicima trebao omogućiti usmeno izgovaranje različitih tekstova, iznošenje i tumačenje vlastitih spoznaja o jeziku, jezičnim sadržajima i nastavi jezika, zatim usmeno izlaganje vlastitih stvaralačkih jezičnih postignuća te izvođenje dijela nastave (Težak 1996: 149).

Osim učiteljeve i učeničke, i govorna djelatnost povremenih vanjskih suradnika poput glumaca, recitatora, govornika narječja, novinara te roditelja služi kao nastavno sredstvo u nastavi hrvatskoga jezika (Težak 1996: 149).

Zvučni zapisi

Zvučnim se zapisima nazivaju auditivna nastavna sredstva koja prenose živu riječ pomoću auditivnoga nastavnog pomagala.

U nastavi su hrvatskoga jezika najznačajniji zvučni zapisi različiti radioprijenosi, odnosno „sve vrste radioemisija državnih, županijskih, mjesnih, školskih i drugih radiopostaja.“ (Težak 1996: 151) U svrhu poučavanja hrvatskoga jezika koriste se radioprijenosi „namijenjeni toj nastavi, zatim sve vrste jezičnih emisija bez obzira na namjenu, ali i one nejezične koje mogu poslužiti kao svojevrsni

lingvodidaktički predlošci, naročito u nastavi fonetike, fonologije i pravogovora.“ (Težak 1996: 151)

U nastavi jezika radioemisije služe kao izvori uzorna govora pa učitelj može učenike uputiti da poslušaju izgovor glasova *č, ć, dž, đ*, obrate pažnju na naglašavanje riječi, nepoznate riječi ili da uoče pogreške. Sadržaj je radioemisija raznolik – jezične se emisije mogu baviti gramatikom, pravopisom, pravogovorom, rječničkim i stilističkim sadržajima (Težak 1996: 152). Težak upućuje učitelje hrvatskoga jezika u uključivanje učenika u osmišljavanje i sastavljanje radioemisija jezičnoga sadržaja (Težak 1996: 151). Navodeći neke značajke obrazovnih radioemisija, koje treba izbjegavati, poput pretrpanosti podacima, neprimjernog tempa govorenja, neodmjerenog obraćanja slušateljstvu, predugih rečenica, nepravilne upotrebe zamjenica, pretjerane upotrebe tuđica, neprimjerenog stila i sličnoga, Težak (1996: 153) nudi smjernice za izradu radioemisija. Težak ističe nazive desetak jezičnih emisija emitiranih na Hrvatskome radiju Zagreb prije gotovo pedeset godina te upozorava kako je slušanje radioemisija uživo ponekad nemoguće primijeniti u nastavi, stoga predlaže snimanje emisija (Težak 1996: 153). Prije pola stoljeća bilo ih je više od deset, a danas postoje samo tri. *Hrvatski naš svagdašnji* emisija je Radija Sljeme o hrvatskome standardnom jeziku koja se emitira ponedjeljkom u 13.30. U emisiji Hrvatskoga radija 1, *Govorimo hrvatski*, jezikoslovci rješavaju jezične dvojbe svakoga dana u ranim jutarnjim satima, od 6.15. Na istome se radiju utorkom u 13.30 emitira emisija *Jezik i predrasude* u kojoj hrvatski jezikoslovci analiziraju utjecaj jezika u svakodnevicu. Arhivskim je snimkama navedenih emisija moguće pristupiti na mrežnim stranicama radijskih postaja pa Težakov prijedlog snimanja radijskih emisija na kakvu vrpцу zapravo gubi utrku s vremenom.

Osim radijskih emisija, zvučni su zapisi poput snimki govornih tekstova, govornih i glazbenih snimki, ili radionastavnih jedinica također auditivna nastavna sredstva. Snimke se govornih tekstova mogu upotrijebiti kao lingvometodički predlošci, glazbene snimke u etapi motivacije, a radionastavne jedinice, koje su metodički oblikovani nastavni sati u obliku radioprijenosa, za obradu cjelokupne jezične nastavne jedinice. Radionastava je, uz telefonsku nastavu, bila zastupljen oblik poučavanja u Domovinskome ratu (Težak 1996: 154), a danas bi, kada bi za njom bilo potrebe, vjerojatno bila zamijenjena nastavom pomoću računala.

Matijević skreće pozornost na to da zvučni zapisi koji se unose u nastavu moraju biti didaktički oblikovani, odnosno strukturirani tako da su primjenjivi u poučavanju i učenju (Matijević 2005: 337). Pletenac navodi da su zvučni zapisi posebno zanimljivi kao nastavna sredstva zbog svoje udomaćenosti te sljedećih karakteristika: neposrednost doživljaja, aktualnost, zanimljivost i

atraktivnost, autentičnost, utjecaj na razvoj osjetilnih i intelektualnih sposobnosti učenika te utjecaj na ostvarivanje odgojnih zadataka nastave (Pletenac 1993: 150-151). Pranjić navodi neke prednosti i nedostatke različitih zvučnih zapisa kao auditivnih nastavnih sredstava. Od prednosti izdvaja virtualnu nazočnost fizički odsutnih živih bića, nazočnost teško dostupnih zvučnih signala i umjetničkih djela u nastavi, mogućnost vježbanja izgovora jezika po uzoru te mogućnost učeničkog samostalnog stvaranja zvučnih zapisa. Autor kao nedostatke izdvaja moguću neprilagođenost nastavnim sadržajima i/ili učenicima ili pak kršenje autorskih prava javnom izvedbom (Pranjić 2005: 316-317).

5.2. Auditivna nastavna pomagala

Auditivna su nastavna pomagala različiti uređaji za reprodukciju zvuka, odnosno uređaji za prijenos zvučnih zapisa. Bez auditivnih bi nastavnih pomagala, jedino auditivno nastavno sredstvo bila govorna djelatnost sudionika nastavnoga procesa.

Uređaj za prijenos zvučnih zapisa

U prošlosti su se u nastavi koristili gramofoni i magnetofoni, u široj su uporabi u školama još donedavno bili radio-prijamnici i kasetofoni, koje su zamijenili uređaji za reprodukciju zvuka s CD-a, a danas se ponajviše koriste računalni programi za reprodukciju zvuka, odnosno računala s audio-sastavnicama poput zvučnika, slušalica i mikrofona. Ipak, *Državnim su pedagoškim standardima za osnovnoškolski te srednjoškolski sustav odgoja i obrazovanja* (2008) audiolinije navedene kao obvezna oprema u svakoj učionici. Težak navodi prednosti auditivnih pomagala, točnije radija kao nastavnoga pomagala, pred vizualnim i audiovizualnim pomagalima: „laka prenosivost, višeenergijsko napajanje (...), iskoristivost gotovo u svakom mjestu i vremenu, u najrazličitijim životnim okolnostima.“ (Težak 1996: 152) Matijević dodatno predlaže uporabu snimača zvuka za razvoj govornih i jezičnih sposobnosti učenika (Matijević 2005: 337), a isti autor ističe uporabu slušalica, kao didaktičke vrijednosti auditivnih pomagala, „tako da taj zvuk ne smeta nikoga u blizini.“ (Matijević 2017: 47)

5.3. Vizualna nastavna sredstva

Vizualna su nastavna sredstva ona koja djeluju na učenikovo osjetilo vida. Unutar vizualnih nastavnih sredstava mogu se izdvojiti dvije veće skupine: tekstualna sredstva, koja se mogu raščlaniti u podskupine rukopisnih, strojopisnih i tiskanih sredstava, te likovna i predmetna sredstva.

Vizualna se nastavna sredstva, prema Poljaku mogu podijeliti, s obzirom na dimenzije, na dvodimenzionalna i trodimenzionalna, a s obzirom na didaktičku funkciju, na statična (nepokretna) i

dinamična (pokretljiva). Neka su vizualna nastavna sredstva crteži, slike, fotografije, grafikoni, tablice, modeli i tomu slično. Tekstualnim nastavnim sredstvima autor naziva raznovrstan tekstovni materijal, sve ono što se odnosi na pisanu riječ ili tekst, poput udžbenika, priručnika i članaka (Poljak 1988: 56-58). U Matijevića su vizualni i tekstualni mediji, odnosno nastavna sredstva, također dvije odvojene skupine. Pretpostavlja se kako će škola u budućnosti težiti što većoj vizualizaciji komunikacije pri čemu treba razmišljati o pedagoškim aspektima i smislenosti sredstava te ne zanemariti izvornu stvarnost. Za vizualna bi se nastavna sredstva učitelj trebao odlučiti ako je učenje nemoguće provesti pomoću predmetnih sredstava iz izvorne stvarnosti. Kao značajne prednosti tekstualnih medija, odnosno nastavnih sredstava, navode se: visoka pouzdanost, mogućnost prikaza povratne informacije, omogućavanje korištenja širem krugu na bilo kojem mjestu te čuvanje za duže razdoblje. Nadalje, tekstualna se nastavna sredstva mogu koristiti kao dopuna svim drugim sredstvima, a njihova se vrijednost ocjenjuje prema didaktičkoj oblikovanosti (Matijević 2005: 332-333).

Tekstualna sredstva

U skupini se vizualnih nastavnih sredstava u prvome redu izdvajaju tekstualna sredstva unutar kojih postoje dvije skupine – pisani tekstovi i tekstovi prikazani ekranom. Pisani se tekstovi mogu raščlaniti na rukopisne, strojopisne i tiskane tekstove.

Pisani tekstovi

Rukopisni su tekstovi najčešće učenički i učiteljski, a mogu biti i izvanškolski i arhivski. Rukopisni se tekstovi u nastavi hrvatskoga jezika obično nalaze na školskoj ploči ili kao učenički zapisi u bilježnicama. Kao nedostatak učeničkih zapisa u bilježnicama ističu se njihovo rijetko pregledavanje i popravljavanje ili pak prekomjerno pisanje, stoga se predlaže češća provjera bilježnica te zapisivanje onih stvari kojih nema u kojemu drugom nastavnom sredstvu (Težak 1996: 156-158).

Strojopisni su tekstovi danas najčešće različiti nastavni listići „namijenjeni stjecanju znanja o hrvatskom jeziku ili utvrđivanju i provjeri toga znanja.“ (Težak 1996: 158) Nastavni se listići mogu podijeliti na: „listiće za nadoknađivanje sadržaja koji nisu ostvareni u udžbeniku, zatim listiće za razvoj, povećano, ubrzano učenje, listiće za vježbanje te listiće za samostalno učenje“ (Rosandić 2005: 131-132), a njihova je svrha „samostalno učenje, proširivanje gradiva iz udžbenika, provjeravanje usvojenosti gradiva iz udžbenika, ocjenjivanje znanja i sposobnosti.“ (Rosandić 2005: 133)

U skupinu se tiskanih tekstova ubrajaju udžbenici, radne bilježnice, priručnici te druga jezična (rječnici, gramatike, pravopisi, savjetnici, članci i slično) ili nejezična (novine, časopisi, knjige) literatura, a koja može biti iskorištena u nastavi hrvatskoga jezika. Od navedenih je nastavnih sredstava, udžbenik „još uvijek u školi najdostupniji i najcrpljeniji.“ (Težak 1996: 158) *Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* udžbenik je definiran kao „temeljno odgojno-obrazovno školsko i nastavno sredstvo koje sadrži sustav znanja iz određenoga nastavnog predmeta i koje je pedagoško-psihološki i didaktičko-metodički primjereno zakonitostima učenja i poučavanja u školi i izlaže gradivo utvrđeno nastavnim planom i programom.“ (2008, čl. 2) Udžbenik obuhvaća didaktički osmišljene i organizirane tekstove prilagođene za određeni razred i određene nastavne sadržaje. Da bi ispunio svoju svrhu, udžbenik treba biti prilagođen učeniku jer, osim što se njime služi u školi, udžbenikom se učenik koristi i kod kuće, za samostalno utvrđivanje gradiva. Osim toga, učenicima se mora omogućiti korištenje udžbenika na nastavnomu satu te ih treba osposobiti za samostalnu uporabu različitim zadacima (Težak 1996: 158-160).

Tekstovi prikazani ekranom

Tekstovi prikazani ekranom pretežito dolaze su u obliku grafoprozirnica ili prikaza na računalnom ekranu, odnosno projekcijskog prikaza. Grafoprozirnice mogu sadržavati lingvometodičke predloške, pravila, paradigme, opise te zadatke (Težak 1996: 162). O računalnom će se ekranu, odnosno računalu, nešto više reći u poglavlju o nastavnim pomagalicama, no ovdje je važno naglasiti da je primjena računalnog ekrana kao vizualnog nastavnoga sredstva vrlo raširena u školama. Sve što može sadržavati grafoprozirnica, može i računalni ekran, ali i puno više zahvaljujući mrežnoj povezanosti i obilju lako dostupnih informacija. Rosandić navodi kako je istraživanjima pokazano da uključivanje grafoprozirnica u nastavu povećava aktivnost, zanimanje i pažnju učenika (Rosandić 2005: 157). Osim toga, Težak u ovu skupinu svrstava i dijapozitive, dijafilmove, nijeme filmove, teletekstove i videotekstove (Težak 1996: 156) od kojih je većina danas gotovo sigurno zamijenjena slikokazom.

Likovna i predmetna sredstva

Likovna su i predmetna sredstva nejezična vizualna nastavna sredstva u nastavi hrvatskoga jezika. Likovna su sredstva različiti crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi, a predmetna različiti modeli i predmeti. Likovna i predmetna sredstva mogu motivirati učenike za otkrivanje jezičnih zakonitosti, ali i poslužiti kao ishodište u učenickome stvaranju gramatičkih primjera, odnosno lingvodmetodičkih predložaka. Likovna su sredstva vrlo često dopunjujuća sredstva u već

spomenutome najkorištenijem vizualnom nastavnom sredstvu – udžbeniku. Likovna nastavna sredstva mogu izraditi i učitelj i učenik te se koriste za različite svrhe: predstavljanje pravila, grafičko prikazivanje jezičnih sadržaja, kao dopuna lingvometodičkomu predlošku (slikopriča), kao lingvometodički predložak u obliku stripa, kao crtane zagonetke (rebusi, križaljke i slično), za prikaz različitih jezičnih dokumenata, pregled rasprostranjenosti narječja na jezičnim zemljovidima i tomu slično. Predmetna su sredstva ona iz izvorne stvarnosti, žive ili nežive prirode, ili pak modeli poput anatomskoga modela govornih organa (Težak 1996: 167-171).

5.4. Vizualna nastavna pomagala

Vizualna su nastavna pomagala uređaji koji se koriste za prikaz vizualnih nastavnih sredstava. Unutar skupine vizualnih nastavnih pomagala, najznačajnije mjesto zauzimaju školska ploča, grafoskop te, u novije vrijeme, projektor s tekućim kristalima (LCD projektor).

Školska ploča

Školska je ploča zasigurno dijelom svake učionice u Republici Hrvatskoj, kako one hrvatskoga jezika, tako i svih ostalih, a „kvaliteta upotrebe školske ploče bit će najvažniji pokazatelj kvalitete nastave.“ (Kyriacou 1995: 61) U *Državnim je pedagoškim standardima za osnovnoškolski i srednjoškolski sustav odgoja i obrazovanja* (2008) trodijelna školska ploča dijelom obvezne opreme svake učionice. Pranjić ističe kako je ploča osnovno nastavno pomagalo, naročito u jednome socijalnom obliku rada – čelnoj nastavi (Pranjić 2005: 315). Uredna i sistematična školska ploča učenika uči urednosti i omogućuje mu bolje snalaženje, a učitelj je onaj koji treba biti vješt u pisanju i crtanju te može kvalitetno rasporediti napisano (Itković 1997: 322). Pranjić kao prednosti ploče navodi: sakupljanje i objašnjavanje pojmova, vizualiziranje, podsjećanje na domaću zadaću, discipliniranje poticanjem usredotočenosti na ploču, provjeravanje znanja, mogućnost crtanja (Pranjić 2005: 315). Matijević u prednosti ploče ubraja pregledan sadržaj rada, nastajanje teksta i crteža pred učenicima te nepotrebnost utroška električne energije kao za brojna druga pomagala (Matijević 2005: 332), a Težak ističe kako su prednosti ploče u nastavi hrvatskoga jezika brzo brisanje teksta, dobra preglednost te mogućnost primjene s drugim nastavnim sredstvima i pomagalima (Težak 1996: 157). Nedostatci su ploče, prema Pranjiću nemogućnost predstavljanja dinamičkih procesa, nedostatak prostora za cjelovit prikaz opsežnih sadržaja (Pranjić 2005: 315), a kao nedostatci navode se još i pisanje visoko uzdignutom rukom, sakrivanje sadržaja tijelom, okrenutost leđima od razreda, potreba za uvećanjem slova i crteža te zaprljanost ruku i odijela (Geber 1972: 25).

Osim tradicionalne jednodijelne ili višekrilne ploče, u hrvatskim se školama sve češće pojavljuju pametne ploče koje omogućuju upravljanje računalnim programima i funkcijama, po njima se može pisati i crtati posebnom olovkom te prezentaciju sadržaja čine dojmljivijom i djelotvornijom (Matijević 2017: 134).

Grafoskop

Grafoskop ili pisaći projektor, pojavio se kao svojevrсни odgovor na nedostatke školske ploče s obzirom na to da „omogućava nastavniku da svoja predavanja, na vrlo udoban način, zorno poprati crtežima i bilješkama.“ (Geber 1972: 25) Sadržaji napisani ili nacrtani na posebnim folijama grafoskopom se prikazuju na projekcijskoj plohi. Prema Težaku, uporaba grafoskopa pridonosi uštedi vremena, no prije uporabe svakako treba promisliti o njegovoj korisnosti u određenoj nastavnoj situaciji (Težak 1996: 162). Prednosti su grafoskopa sljedeće: istovremeno stvaranje sadržaja i držanje učenika na oku, korištenje unaprijed pripremljenih folija, postupno otkrivanje sadržaja, ponovna uporaba iste folije, učenička izrada ili izmjena folija. Nedostaci su grafoskopa stavljanje nastavnika u središte nastave te manjak učeničkog doprinosa u obradi nastavnoga gradiva (Pranjić 2005: 315-316).

Projektor s tekućim kristalima

Preteča su projektor s tekućim kristalima, odnosno LCD projektor, različiti uređaji poput dijaprojektor, epiprojektor, kino-projektor te već opisanog grafoskopa. U literaturi su mahom opisani navedeni uređaji, no princip je rada LCD projektor vrlo sličan onomu njegovih prethodnika, a njegova je svrha prikaz vizualnih sadržaja svim učenicima na projekcijskom platnu. LCD projektor najčešće dolazi s daljinskim upravljačem pa pri njegovoj primjeni učitelj ne gubi kontakt s učenicima. Nastavna sredstva koja projektorom namjerava prikazati, učitelj pomno priprema i ocjenjuje njihovu namjenu i svrhu (Pletenac 1993: 152). Važno je napomenuti kako projektor s tekućim kristalima nije samostalan uređaj, točnije, mora biti spojen na računalo kako bi mogao ispunjavati svoju funkciju. LCD projektorom mogu se prikazati tekstualna i likovna nastavna sredstva, a u suradnji sa zvučnicima i audiovizualna sredstva – filmovi, videozapisi i slikokazi te je, prema Državnome pedagoškom standardu srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008), dijelom obvezne opreme u svim srednjoškolskim učionicama.

5.5. Audiovizualna nastavna sredstva

Audiovizualna su nastavna sredstva ona koja djeluju na učenikova osjetila sluha i vida, kojima je „vidljivi okoliš važan čimbenik u pošiljanju i primanju jezične poruke“, odnosno to su „prizori u

kojima usmeni iskaz ima svoje potpuno značenje tek u situacijskom kontekstu.“ (Težak 1996: 171) U skupinu se audiovizualnih nastavnih sredstava svrstavaju film, videozapisi te slikokaz. Matijević napominje kako, pri izradi ili odabiru audiovizualnih sredstava koja se unose u nastavu, treba voditi računa o međusobnome dopunjavanju audio i video komponente, zvuka i slike (Matijević 2005: 338).

Film

Film se u nastavi hrvatskoga jezika najčešće koristi kao lingvodidaktički predložak i to: u nastavi usmenog i pismenog izražavanja te u nastavi gramatike, pravopisa, pravogovora, stilistike i tvorbe riječi (Težak 1996: 172). U drugome slučaju, tj. u nastavi hrvatskoga jezika, film može poslužiti: „za oponašanje pravilnoga izgovora, za otkrivanje pravgovornih, gramatičkih, rječničkih i drugih pogrešaka u izgovoru, za otkrivanje stilske vrijednosti riječi u filmskom dijalogu.“ (Težak 1996: 172) Navedene su aktivnosti moguće u slučaju da se u nastavu unosi domaći film. Ako se u nastavu unosi kakav strani film s hrvatskim prijevodom, učenici mogu proučavati gramatičko-pravopisnu pravilnost prijevoda. U nastavi se filma, odnosno medijske kulture, može proučavati funkcija riječi kao filmskoga izražajnog sredstva i tako ostvariti korelaciju dvaju predmetnih područja – hrvatskoga jezika i medijske kulture (Težak 1996: 172).

Videozapis

Izrazom videozapisi objedinjuju se televizijske emisije i drugi video uradci. Televizijske se emisije u nastavi jezika mogu iskoristiti gotovo isto kao i film. Težak navodi desetak televizijskih emisija u produkciji Hrvatske televizije koje su se nekada prikazivale, a namijenjene su ili iskoristive u nastavi hrvatskoga jezika (Težak 1996: 175). Televizijske je emisije moguće gledati u izravnome prijenosu ili snimljene. Danas se na Hrvatskoj televiziji prikazuje nekoliko jezičnih emisija. Na Trećem se programu svakoga četvrtka oko 21.20 prikazuje emisija *Bilješke o jeziku* koja se bavi različitim jezikoslovnim temama. Subotom se oko podneva na istome programu reprizira emisija *Navrh jezika*, usmjerena mladima, a u svrhu popularizacije hrvatskoga jezika. Zanimljiv je koncept uveden u mozaičnu emisiju *Dobar dan, Hrvatska* koja se prikazuje svakoga dana od 15 sati na Prvom programu. Jezikoslovci – Nives Opačić, Marko Alerić i Željko Jozić – u režiji bilježe pogreške voditelja, novinara i gostiju te ih na kraju svake emisije analiziraju u studiju.

Drugi se video uradci odnose na one dostupne na mrežnim servisima za prijenos videozapisa (naprimjer *YouTube*) te na vlastite uratke učitelja ili učenika. Osim toga, u nastavi se mogu primijeniti i video snimke cjelovitih nastavnih sati ili njihovih dijelova.

Slikokaz

Iako je riječ slikokaz nekoć označavala kino, danas se u hrvatskome jeziku sve češće koristi kao izraz za računalnu prezentaciju izrađenu i prikazanu u različitim programima (*Microsoft PowerPoint, Prezi* i tomu slično). U didaktičkoj i metodičkoj literaturi koja se bavi nastavnim sredstvima i pomagalicama nema puno spomena slikokaza što ne iznenađuje s obzirom na to da je većina knjiga napisana prije deset i više godina. Teško je slikokaz svrstati u jednu od triju skupina nastavnih sredstva, no audiovizualna bi ipak bila najpogodnija jer se na slikokazu mogu prikazati i objediniti različita auditivna, vizualna i audiovizualna sredstva. Čak i ako slikokaz služi samo kao vizualno nastavno sredstvo (tekstualno ili likovno), prati ga govorna djelatnost učitelja ili učenika pa postaje audiovizualnim sredstvom. Matijević sredstva poput slikokaza naziva digitalnim nastavnim medijima ili hipermedijima, što je „zajednički naziv za interaktivne programe u kojima su pohranjene informacije u više različitih medija.“ (Matijević 2017: 48) Osim navedenog pojma, autor govori i o multimedijским izvorima znanja koji su „didaktički osmišljeno integrirani auditivni, vizualni i audiovizualni mediji uz određene teme, programe ili dijelove programa.“ (Matijević 2017: 49) Prije (prekomjerne) primjene slikokaza u nastavi, važno je metodički promisliti o njihovoj funkcionalnosti i utjecaju na poučavanje i učenje, odnosno ostvarenje ishoda učenja te se upitati jesu li uopće potrebni za taj sat (Matijević i Radovanović 2011: 198). Važno ih je i didaktički oblikovati uzimajući u obzir pravila poput izbjegavanja punih rečenica i pisanja samo nekoliko ključnih pojmova, odmjerene uporabe fotografija, poželjne primjene videozapisa, prikladne veličine fonta (24-36 točaka) te odmjerenog trajanja prezentacije (Matijević 2017: 130).

5.6. Audiovizualna nastavna pomagala

Audiovizualna se nastavna pomagala klasificiraju na temelju klasifikacije istoimenih nastavnih sredstava. Skupinu audiovizualnih nastavnih pomagala čine ona pomagala kojima se prenose audiovizualna nastavna sredstva – televizor te računalni sustav s pristupom internetu.

Televizor

Televizor je uređaj za prikazivanje televizijskih programa, u nastavi hrvatskoga jezika, ponajprije jezičnih televizijskih emisija. Rukovanje je njime jednostavno i ne zahtijeva pripremu. Ipak, mogućnosti su primjene ograničene i ovise o rasporedu prikazivanja televizijskih emisija. U novije su se vrijeme pojavili televizori koji imaju mogućnost mrežnog povezivanja te funkcije i programe gotovo jednake računalnima, no ostaje pitanje koliko je takvih televizora u hrvatskim školama.

Računalni sustav s pristupom internetu

Računalni sustav čine računalo i računalna periferija, odnosno ulazno-izlazni priključni uređaji poput zaslona, zvučnika, miša, tipkovnice, slušalica, mikrofona, projektora s tekućim kristalima, skenera, pisaa i tomu sličnoga. *Računalom u malom* mogu se nazvati i pametni telefoni i tableti. Današnji su učenici pripadnici tzv. *net-generacije*, one koja odrasta okružena digitalnim medijima te je računalo njihovo svakodnevno oruđe. Sukladno tomu, ne čudi da računalo zauzima važno mjesto u suvremenoj nastavi, a čemu Beženova tvrdnja da „oprema s vremenom zastarijeva i zamjenjuje se novom, tehnološki savršenijom“ (Bežen 2008: 284) ide u prilog. Prema Državnom je pedagoškom standardu za osnovnoškolski, odnosno srednjoškolski sustav odgoja i obrazovanja, računalo dio obvezne opreme u učionici, i to za učiteljskim stolom. Kako bi primjena računala u nastavi bila kvalitetna, upravo bi učitelji trebali imati odgovarajuća informatička znanja. Mandarić navodi da su nedostatak medijskih kompetencija učitelja te loša opremljenost škole medijima ono što onemogućuje njihovo bolje integriranje u škole (Mandarić 2012: 146).

Kao vrijednosti računalne nastave navode se visoka razina metodičnosti, uspješnije usvajanje sadržaja, mogućnost dvosmjerne komunikacije, snažna angažiranost učenika, visok stupanj zanimljivosti te pojačana motiviranost učenika (Težak 1996: 163, prema Pavličević 1992: 16-17). Pavličević tvrdi kako se usvajanje jezičnih sadržaja u nastavi uz pomoć računala „ostvaruje posebnim tipom dvosmjerne komunikacije učenika sa strojem, što se očituje u mnogim specifičnim recepcijsko-kognitivnim i motoričkim aktivnostima učenika, te u organizacijsko-kreativnim aktivnostima nastavnika.“ (Pavličević 1991: 165) U nastavi bi jezika pomoću računala trebalo obrađivati one sadržaje koji se tako mogu obraditi uspješnije te izbjegavati prečestu uporabu računala i neusklađenost s ostalim nastavnim sredstvima, pomagalicama i metodama (Težak 1996: 164, prema Pavličević 1991: 168). Bežen navodi kako „računalni programi zauzimaju u nastavi sve više prostora te postaju temeljni izvor znanja“ i da „proizvođači školskih izvora znanja, uz temeljne tiskane izvore, sve više nude i alternativne elektroničke izvore znanja pa se razvio i elektronički oblik udžbenika i drugih didaktičkih sredstava.“ (Bežen 2008: 289) Kao ostale prednosti primjene računala mogu se izdvojiti: individualizacija nastavnoga procesa, brzo i lako prikupljanje informacija, mogućnost prilagodbe tempa napredovanja učenika, aktualizacija nastave, usvajanje modernih oblika učenja te veća mogućnost odgojnoga rada učitelja. Ipak, valja napomenuti kako računalo ni u kome slučaju ne može zamijeniti osobnu komunikaciju učitelja i učenika (Pletenac 1993: 156). Zanimljiv je nedostatak, među ostalima, izdvojio Pranjić – „mogućnost da se učenici priviknu da stroj misli umjesto njih.“

(Pranjić 2005: 319) Zadatak je učitelja, dakle, osim primjereno iskoristiti mogućnosti računala u nastavi, i osposobiti učenike za učenje i razmišljanje bez pomoći računala.

Računalo je u nastavi mnogostruko korisnije kada ima omogućen pristup internetu, mreži na kojoj je moguće pronaći gotovo sve i to u tren oka, od tekstova, članaka, fotografija, crteža, do videozapisa, filmova i obrazovnih igara (naprimjer jezične igre dostupne na mrežnoj stranici <https://jezicneigre.com/hrvatski-jezik/>, različite aplikacije za izradu kvizova poput *Kahoot!* i sličnih). Priključak na internet dio je obvezne opreme srednjoškolskih učionica propisane *Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* (2008). Kada je o internetu riječ, Bežen objašnjava da je „preuzeo neke funkcije koje su do sada imale knjige i knjižnice, pa i škole i udžbenici“ te je značajan „u procesu samoobrazovanja te izvršavanja projektnih i drugih skupnih i individualnih zadataka koje u školama učitelji zadaju učenicima.“ (Bežen 2008: 293). Isti autor nabroja funkcije interneta koje su pridonijele osnaživanju njegove uloge u nastavi: preuzimanje i učitavanje informacija, dokumenata i datoteka, učenje na daljinu pomoću elektroničke pošte, elektronički razgovori, elektronička predavanja te stvaranje virtualnog svijeta (Bežen 2008: 294).

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovome će se poglavlju prikazati metodologija istraživanja provedenoga među učiteljima i nastavnicima Hrvatskoga jezika⁵, točnije, opisat će se predmet i cilj istraživanja te instrument i uzorak istraživanja.

6.1. Predmet i cilj istraživanja

Za potrebe je ovoga diplomskog rada provedeno istraživanje kojim su se ispitali stavovi učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika. Cilj je istraživanja bio prikupiti podatke o učestalosti i svrsi primjene pojedinih nastavnih sredstava i pomagala, opremljenosti učionica nastavnim sredstvima i pomagalima te učeničkim sklonostima u odabiru nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika.

6.2. Instrument i uzorak istraživanja

Podatci su o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika prikupljeni anonimnim anketiranjem. Anketni se upitnik⁶ sastojao od uvodnoga dijela u kojemu je predstavljen predmet i cilj istraživanja, istaknuta anonimnost te opisan način ispunjavanja upitnika, zatim zaglavlja u kojemu su se nalazila pitanja o sociodemografskim podacima ispitanika – spolu, dobi, broju godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika te vrsti škole u kojoj je zaposlen te središnjega dijela. Središnji se dio upitnika sastojao od osam tvrdnji i dvaju pitanja. Prvih se sedam tvrdnji odnosilo na učestalost primjene nastavnih sredstava i pomagala i to čujnih zapisa posredovanih radioprijemnikom, čujno-vidnih zapisa posredovanih televizorom, čujno-vidnih zapisa posredovanih računalom, školske ploče, grafoskopa i grafoprozirnica, udžbeničke literature (udžbenika, vježbenice, nastavnih listića...) i likovnih sredstava (crteža, slika, fotografija, grafičkih prikaza, tablica, stripova...). Uz navedene su tvrdnje ponuđena tri odgovora: *nikada (1), ponekad (2), uvijek (3)* te su se uz svaku tvrdnju tražila i obrazloženja odgovora koja su u cijelosti u izvornome obliku navedena u ovome radu. Osmu se tvrdnju odnosila na opremljenost učionice u kojoj se izvodi nastava hrvatskoga jezika nastavnim sredstvima i pomagalima te su uz nju ponuđena tri odgovora: *slabo (1), dobro (2), izvrsno (3)*. I uz ovu su se

⁵ Sudjelovali su učitelji osnovnih škola: „Viktor Car Emin“ iz Donjih Andrijevac, „Vjekoslav Klaić“ iz Garčina, „Dr. Stjepan Ilijašević“ iz Oriovca, „Ivan Mažuranić“ iz Sibinja, Nikole Tesle iz Zagreba, VI. osnovne škole iz Varaždina, „Ivana Brlić-Mažuranić“, „Hugo Badalić“, „Vladimir Nazor“, „Antun Mihanović“, „Blaž Tadijanović“, „Dragutin Tadijanović“, „Bogoslav Šulek“ iz Slavonskoga Broda te nastavnici srednjih škola: Srednja strukovna škola iz Virovitice, Gimnazija „Matija Mesić“, Obrtnička škola, Industrijsko-obrtnička škola i Tehnička škola iz Slavonskoga Broda.

⁶ Anketni se upitnik nalazi u Prilogu 1.

tvrdnju tražila obrazloženja koja su u cijelosti u izvornome obliku navedena u ovome radu. Potom je uslijedilo otvoreno pitanje o sredstvima i pomagalicima kojima se učenici najviše vole koristiti uz koje su se, također, tražila obrazloženja od kojih je većina u izvornome obliku navedena u ovome radu. Obrazloženja su ispitanika uz ovo pitanje bila vrlo slična stoga su u nastavku rada u cijelosti navedena samo neka od njih u kojima su sadržana sva slična obrazloženja. Posljednje je pitanje bilo otvorenoga tipa, a tražilo se mišljenje učitelja i nastavnika o svrsi primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika. Svi su rezultati, dobiveni na ukupnome uzorku učitelja u osnovnim školama i nastavnika u srednjim školama, prikazani u brojčanim i postotnim omjerima, grafički te su analizirani i interpretirani.

Uzorak je istraživanja činilo 49 učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika u trinaest osnovnih i pet srednjih škola. Uzorak je bio prigodni, što znači da su anketirani učitelji i nastavnici u odabranim školama koji su u vrijeme anketiranja bili dostupni i pristali ispuniti anketni upitnik. Anketiranje je provedeno u prvome tjednu lipnja 2018. godine.

7. REZULTATI I RASPRAVA

U ovome će se poglavlju prikazati podatci prikupljeni provedenom anketom na uzorku ispitanih učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika. Svaka će se tvrdnja, odnosno pitanje, navedena u anketnom upitniku, prikazati, analizirati i interpretirati u zasebnome potpoglavlju.

7.1. Struktura ispitanika po spolu

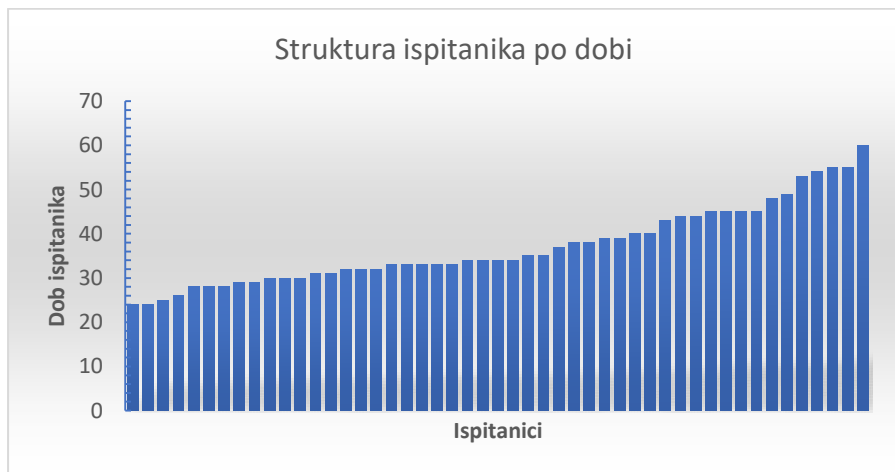
Od ukupnoga broja ispitanih učitelja i nastavnika, 49, ženskoga je spola njih 46, odnosno 93,9 %, a muškoga je spola troje ispitanika, 6,1 % (Slika 1.).

Slika 1. Struktura ispitanika po spolu

7.2. Struktura ispitanika po dobi

Ispitani su učitelji i nastavnici u dobi od 24 do 60 godina. Prosječna je dob ispitanika 37,1 godina, a većina je ispitanika u dobi 30-40 godina. Struktura je ispitanika po dobi prikazana na Slici 2.

Slika 2. Struktura ispitanika po dobi

7.3. Struktura ispitanika po broju godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika

Glede godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika, ispitani su učitelji i nastavnici koji imaju od šest mjeseci do 36 godina radnoga staža. Prosječni je broj godina radnoga staža 10,6, a glavnina ispitanika pripada skupini onih koji imaju između jedne i deset godina radnoga staža. Struktura ispitanika po broju godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika prikazana je na Slici 3.

Slika 3. Struktura ispitanika po broju godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika

7.4. Struktura ispitanika po vrsti škole u kojoj su zaposleni

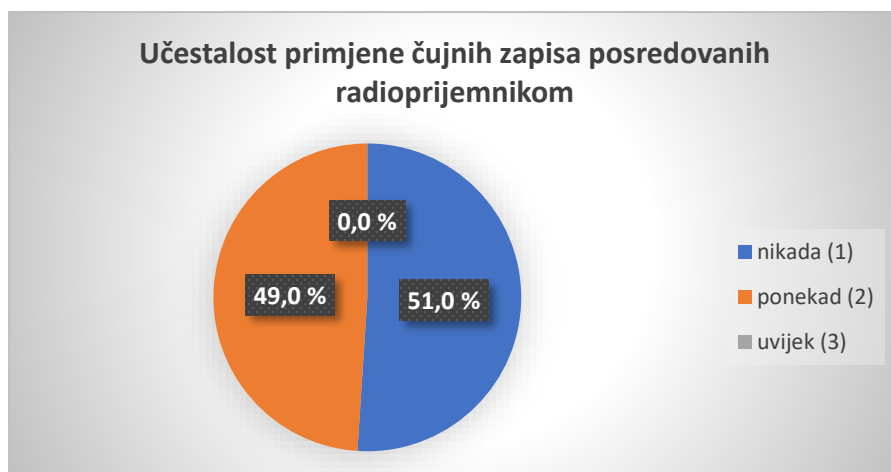
Kada je u pitanju vrsta škole u kojoj ispitanici rade, od njih 49, 57,1 % ili 28 ispitanika su učitelji, odnosno zaposleni u osnovnoj školi, 32,7 % ili 16 ispitanika su nastavnici u srednjim strukovnim školama, a 10,2 % ili petero ispitanika rade kao nastavnici u gimnaziji. Nijedan ispitanik nije zaposlen u umjetničkoj školi. Struktura je ispitanika po vrsti škole u kojoj je zaposlena prikazana na Slici 4.

Slika 4. Struktura ispitanika po vrsti škole u kojoj su zaposleni

7.5. Učestalost primjene čujnih zapisa posredovanih radioprijemnikom

Na prvu je postavljenu tvrdnju u anketnome upitniku, *U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujnim zapisima posredovanim radioprijemnikom*, 25 ispitanika, odnosno 51 %, odgovorilo *nikada* (1), a 49 % ili 24 ispitanika odgovorilo je *ponekad* (2), a omjer je prikazan na Slici 5. Nijedan ispitanik nije zaokružio treći ponuđeni odgovor, *uvijek* (3).

Slika 5. Učestalost primjene čujnih zapisa posredovanih radioprijemnikom

Uz navedenu se tvrdnju tražilo obrazloženje odgovora. Od 49 ispitanika, 45 je napisalo obrazloženje zaokruženoga odgovora, a četvero nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (1) i (1a). S obzirom na to da nitko nije odabrao odgovor *uvijek* (3), uz njega nema ni obrazloženja.

(1) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) nikada se ne koristim čujnim zapisima posredovanim radioprijemnikom:

Učenicima to nije privlačno, svrhovito je samo u nekim nastavnim jedinicama. / Nemam radioprijemnik. / Koristim zvučnu čitanku tako da mi radioprijemnik nije potreban. / Koristim druga (modernija) sredstva. / Imam ostala sredstva i pomagala. / Nemamo radioprijemnik u školi. / Radioprijemnici su zastarjeli i ne posjedujemo ih više u školi u kojoj radim. / Jezično gradivo ne obrađujem uz čujne zapise. / Loša nam je tehnika pa se ne čuje. / Uglavnom se koristim čujnim zapisima s računala. / Koristim se mobitelom. / Koristim prijenosno računalo. / Nije bilo dovoljno vremena. Nemam radioprijemnik. / Nemam radioprijemnik u učionici. / Nemamo materijala za zvučne zapise. / Koristim druge izvore i nastavna sredstva i pomagala. / Zastarjelo. / U učionicama ne postoji radioprijemnik. / Koristim se računalom. / Osobno, vrlo rijetko slušam radio i radio-emisije tako da i nisam upoznata s radio-emisijama koje bih mogla iskoristiti u nastavi. / Nije mi potreban. / Nepraktično mi je koristiti radioprijemnik u nastavi. / Odgovor nikada odnosi se na gramatičko gradivo 5., 6. i 7. razreda. U 8. razredu koristim zvučne zapise pri obradi gradiva hrvatskih narječja.

(1a) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad se koristim čujnim zapisima posredovanim radioprijemnikom:

Za potrebe slušanja tekstova na narječju (gradivo 8.r). / Kad želimo provježbati određene glagolske oblike upalim radio da učenici zapišu glagolske oblike koje čuju i odrede ih. / Kod vježbanja nastavnih sadržaja. / YouTube. / Najčešće u medijskoj kulturi, ali i prilikom analize i interpretacije književnih tekstova. / Kad se obrađuju nastavne jedinice vezane uz govor/narječja. / Koristim se čujnim zapisima reproduciranim putem vlastitog mobilnog uređaja i zvučnika. / Po potrebi i prilici. / Tehnološka opremljenost škole nije ista u svim učionicama. / Samo kad obrađujemo uglavnom medijsku kulturu. / Puno je lakše učenicima svladati pojedino gradivo kad imaju takve primjere. / Radioprijemnik koristim vrlo rijetko i samo ako obrađujem nastavnu temu radio, ali i onda u pravilu koristim snimke emisija koje puštam na računalu ili mobitelu putem interneta. / Tekstovi na CD-u koji dolazi uz Fon-Fon prepuni su pogrešaka (pogotovo u diktatima). / Pri obradi naglasaka, dijalekata... / Ovisno o predviđenim nastavnim sadržajima. / Pogodan je zbog uočavanja pravilne artikulacije, izgovora, slaganja rečenica. / Interpretativno čitanje – motivacija. / Najčešće u fazi motivacije. / Rijetko koristim, nejezične emisije koje mogu biti predlošci u nastavi pravogovora. / Koristim ga u nastavi književnosti, rijetko u nastavi jezika, najbolje prilikom projekta Jezične pogreške. / Učenici čuju pravilan izgovor riječi te po sjećanju kasnije bolje kasnije primjenjuju. / Isključivo u nastavi hrvatskoga jezika u 8. razredu kada obrađujemo hrvatska narječja.

Promotre li se obrazloženja učitelja i nastavnika uz odgovor *nikada (1)*, može se zaključiti da je radioprijemnik kao nastavno pomagalo većinom opisan kao zastario, odnosno zamijenjen drugim, suvremenijim nastavnim pomagalima poput računala i mobitela. Isto tako, primjetno je da je uzrok nekorištenja radioprijemnika njihov nedostatak, odnosno nepostojanje u učionicama ili pak tehnička neispravnost. Ispitanici koji su odabrali odgovor *ponekad (2)*, s jedne strane ističu zamjenjivanje radioprijemnika suvremenijim nastavnim pomagalima, neopremljenost škole, ali i nedostatke u samim zvučnim zapisima. S druge pak strane, neki ispitanici smatraju čujne zapise posredovane radioprijemnikom prikladnima za obradu jezičnih sadržaja poput narječja, glagola, naglasaka, pravogovora, slaganja rečenica i tomu slično ili pak u etapi motivacije. Troje je ispitanika svoj odgovor obrazložilo u odnosu na predmetna područja medijske kulture i književnosti, a ne hrvatskoga jezika.

7.6. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih televizorom

O tvrdnji *U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujno-vidnim zapisima posredovanim televizorom*, 24 je ispitanika (49 %) zaokružilo odgovor *nikada (1)*, a 25 njih (51 %) odgovor *ponekad (2)*. Nijedan ispitanik nije zaokružio *uvijek (3)* (Slika 6.).

Slika 6. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih televizorom

Uz ovu je tvrdnju, također, bilo potrebno obrazložiti odgovor. Od 49 ispitanika, 41 ispitanik napisao je obrazloženje zaokruženoga odgovora, a njih osmero nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (2) i (2a). Budući da nitko nije odabrao odgovor *uvijek (3)*, uz njega nema ni obrazloženja.

(2) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) nikada se ne koristim čujno-vidnim zapisima posredovanim televizorom:

Koristim druge izvore i nastavna sredstva i pomagala. / U učionicama većinom nema televizora. / Koristim se računalom. / Neispravan VHS uređaj. / Kao i radioprijemnike, zbog dostupne tehnologije, televizore više ne upotrebljavamo u nastavi. / Prije 10-ak godina sam ponekad koristila. / Nemamo televizor u učionicama. / Televizijski program primjeren nastavi ili sadržaji koji bi mi bili korisni najčešće se ne poklapaju s mojim rasporedom. Osim toga televizor koji imam u učionici je zastario i nema prijamnik za digitalnu televiziju. / Koristim prijenosno računalo, projektor i platno. / Nema televizora u učionici. / Televizor se sve rjeđe koristi, više računalo i projektor. / Koristim prijenosno računalo. / Pored laptopa i interneta, televizor je zastario način primjene, zbog nekorištenja i njegove starosti nemamo ga u razredu. / Nije mi potreban. / Nije postojala potreba za korištenjem televizora u nastavi HJ. / Ne koristim baš televiziju u nastavi gramatike. / Nema potrebe. / Nemamo televizor. / Za to koristim računalo. / Nemamo televizore u učionicama.

(2a) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad se koristim čujno-vidnim zapisima posredovanim televizorom:

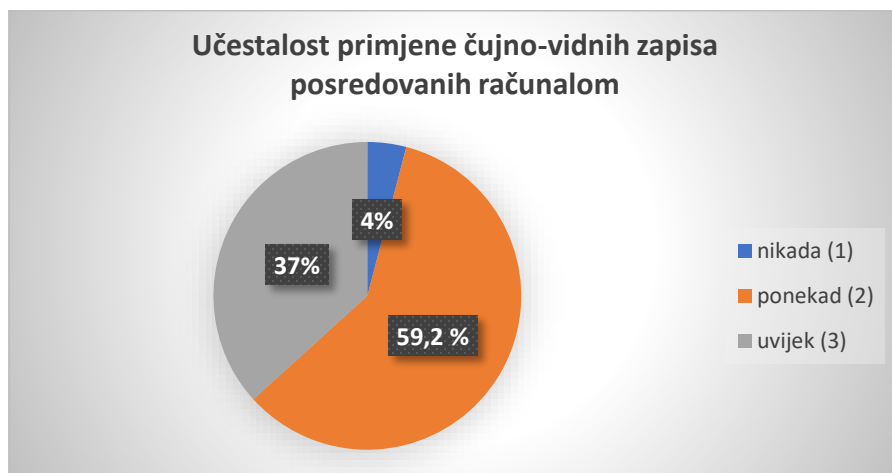
Ukoliko imamo materijale za tu nastavnu jedinicu. / Pri obradi naglasaka, dijalekata. / Interesantni sadržaji...zanimljivost... / Koristim kada je dostupan u učionici. / Potiče kreativnost, maštovitost, lakše usvajanje gradiva, zanimljivo je... / Snimkama pojedinih emisija, videima s YouTubea u kojima su jezični savjeti u prostorima s TV prijemnikom (TV zamjenjuje računalo!). / Po potrebi i prilici. / Tehnološka opremljenost škole nije ista u svim učionicama. / Ponekad kao metodički predložak. / Ponekad se koristim kao

motivacijom za sat. / Puno je lakše učenicima svladati pojedino gradivo kad imaju takve primjere. / Ponekad pogledamo prikladnu televizijsku emisiju. / Jedino to imamo. / Televizor mi je zastarjela tehnologija. / Uz slušanje i gledanje percepcija pamćenja se povećava. / Ponekad kao dio motivacije te u nastavi kada obrađujemo povijest jezika. / Najčešće kao dio motivacije u nastavi književnosti i pri obradi lektirnih djela. / Povremeno koristim čujno-vidne zapise u svrhu vizualizacije nastavnih sadržaja te motiviranje učenika i privlačenje njihove pažnje. / Najčešće kod ponavljanja i vježbanja. / Dokumentarni filmovi. / Prilikom obrade animiranih, dokumentarnih i igranih filmova.

Ispitanici koji su zaokružili odgovor *nikada (1)* svoj odabir najčešće obrazlažu nedostatkom televizora u učionicama, zastarjelošću ili pak zamjenom televizora suvremenijim nastavnim pomagalicama. Ispitanici koji su zaokružili odgovor *ponekad (2)*, televizor primjenjuju ako im uvjeti to dopuštaju, a najčešće u etapi motivacije. Nekoliko je ispitanika obrazloženja navelo u odnosu na predmetna područja medijske kulture i književnosti, a ne hrvatskoga jezika.

7.7. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih računalom

Na Slici 7. može se iščitati kako je o tvrdnji *U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom*, dvoje ispitanika ili 4,1 % zaokružilo odgovor *nikada (1)*, 29 ili 59,2 % odgovor *ponekad (2)*, a 18 ispitanika ili 36,7 % odgovor *uvijek (3)*.

Slika 7. Učestalost primjene čujno-vidnih zapisa posredovanih računalom

I uz ovu se tvrdnju tražilo obrazloženje odgovora. Od 49 ispitanika, 43 su ispitanika napisala obrazloženje odgovora koji su zaokružili, a šestero ispitanika nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (3), (3a) i (3b).

(3) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) nikada se ne koristim čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom:

Često nije dostupno pa ne koristim. / U učionici ne postoji projektor.

(3a) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad se koristim čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom:

Učenici vole maštovite prezentacije i tako lakše usvajaju gramatiku. / Najčešće u fazi motivacije. / Najčešće od svih sredstava koristim se računalom za reprodukciju zvuka (glazbe), videa ili interaktivnih PowerPoint prezentacija. / Koristim u motivacijskoj fazi nastavnoga sata. / Ukoliko postoje materijali. / Potiče kreativnost, maštovitost, lakše usvajanje gradiva, zanimljivo je... / Učenici dobro primaju sadržaje posredovane računalom. Vole modernu nastavu i takve sadržaje dobro pamte. Ponekad ih koristim zbog nedovoljne opremljenosti učionice. / Ponekad, uz kvizove, križaljke putem računala. / U obrađivanju i vježbi nastavnog sadržaja. / Kod ponavljanja i vježbanja. / Pomoću e-udžbenika. / Motivacija, dokumentarni film. / Uz PPT prezentacije, učenici ponekad organiziraju zabavne kvizove ili koristimo materijale s mrežnih stranica. / Kada ponavljamo ili vježbamo gradivo. / U obradi i na satu ponavljanja. / Učenicu su djeca modernog doba. Vole i vrlo prihvaćaju sve oblike nastave putem računala. / Praktično je i jednostavno. / Često koristim računalo jer mi je praktično i pruža zorni dojam. / Kao dio motivacije ili u izvođenju nastave povijesti hrvatskoga jezika. / Kao dio motivacije ili usustavljanja gradiva. / Njima se koristim gotovo uvijek jer su mi dostupni različiti sadržaji. / Ponekad se koristim, kada uspijem upaliti računalo (ne valja!). / Postoji više zapisa na YouTubeu i CD-ovima koji učenicima mogu pomoći u savladavanju nastavnoga gradiva, no u većem broju slučajeva više se oslanjam na predavanje uz zapisivanje na ploču. / Tehnološka opremljenost škole nije ista u svim učionicama. / Po potrebi i prilici.

(3b) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) uvijek se koristim čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom:

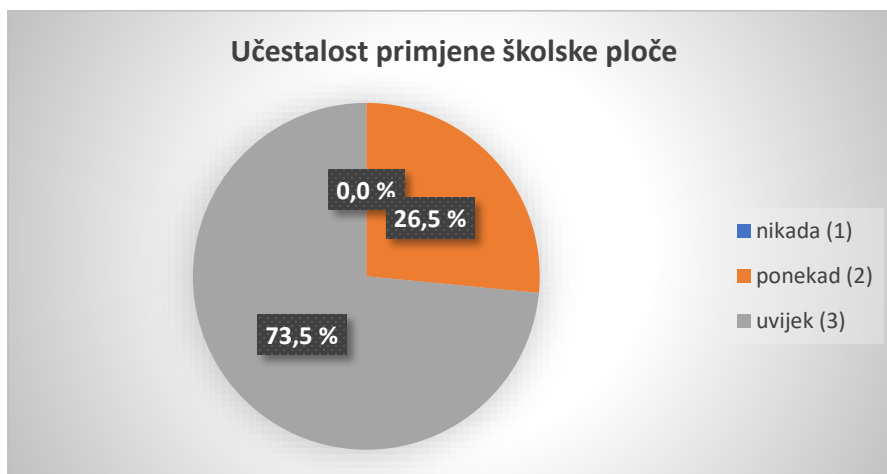
Na taj način mogu učenicima vjerno prikazati ono o čemu u teoriji pričam. / Zato što mi je rad s računalom najlakši, od izrade kvizova za vježbanje gramatike, prezentacija pri obradi novoga gradiva... / Prezentacija pripremljenih digitalnih sadržaja najjednostavnija je korištenjem računala. / Dostupnost velikog broja materijala. / Gotovo na svakom satu koristim nekakav zapis jer radim po multimedijском udžbeniku te mi je puno toga dostupno, a učenicima je zanimljivije. / Ne baš uvijek, ali često! / U nastavi se često služim laptopom, prilikom obrade novog gradiva (vrste riječi, zavisne i nezavisne rečenice...), a i odlično služi za ponavljanje istog. Koristim se PPT prezentacijama te različitim kvizovima za provjeru znanja te vježbu. / Uvijek koristim računalo u nastavi. / Škola ima svu opremu i puno je brže i dinamičnije prilikom vježbanja određenog gradiva. / Praktično, brzo, jednostavno. / Koristim prijenosno računalo. / Najdostupnije. / Računalo je jednostavno za uporabu i omogućuje mi da sama odlučujem i kreiram što ću i kada učenicima puštati bilo da se radi o snimljenim sadržajima ili sadržajima koji su dijeljeni na internetu. / Dosta materijala se može pronaći na

internetu i puno je lakše. Dostupno je učenicima i kod kuće. / Mogućnost metodičkih predložaka. / Često. Dosta lekcija koristim iz e-priručnika.

Ispitanici koji se čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom nikada ne koriste obrazlažu to nedostupnošću pomagala i nedovoljnom tehničkom opremljenošću učionice. Ispitanici koji se navedenim sredstvima i pomagalom koriste ponekad ističu njihovu korisnost u motivacijskoj etapi, nabrajaju najčešća sredstva posredovana računalom poput slikokaza, videozapisa, kvizova i filmova te obilježja poput maštovitosti, kreativnosti i modernosti koja učenike privlače. U obrazloženjima se ispitanika koji su uz postavljenu tvrdnju zaokružili odgovor *uvijek (3)* naglašava dostupnost sadržaja, lakoća i jednostavnost primjene te zanimljivost. Osim toga, korištenje se računala u nastavi obrazlaže i uporabom multimedijских udžbenika i e-priručnika. Ispitanici računalo koriste i u nastavnim satima obrade, ali i ponavljanja i usustavljivanja nastavnih sadržaja.

7.8. Učestalost primjene školske ploče

O tvrdnji *U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se školskom pločom*, nijedan ispitanik nije odgovorio *nikada (1)*, 13 je ispitanika, odnosno 26,5 % odgovorilo *ponekad (2)*, a *uvijek (3)* je odgovorilo njih 36, to jest 73,5 %. Postotni je omjer učestalosti korištenja školske ploče prikazan na Slici 8.

Slika 8. Učestalost primjene školske ploče

Uz odgovor se o ovoj tvrdnji zahtijevalo i obrazloženje. Od 49 ispitanika, 39 ih je napisalo obrazloženje zaokruženoga odgovora, a 10 nije. Sva se obrazloženja u izvornome obliku navode u primjerima (4) i (4a). Budući da nitko nije odabrao odgovor *nikada (1)* uz njega nema ni obrazloženja.

(4) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad se koristim školskom pločom:

Ako obrađujemo novo gradivo koristim se računalom, za vježbe koristim ploču. / Rezultate učenja i samostalnog rada predstavljamo na školskoj ploči. / Ponekad se koristim školskom pločom prilikom uvježbavanja gradiva (učenici pišu po ploči), ali vrlo rijetko prilikom obrade gradiva. / Na ploču najčešće zapisujem primjere iz gramatike ili nove pojmove iz književnosti. / Najčešće kod novih nastavnih sadržaja. / Plan ploče najčešće imam koristim radi lakšeg pregleda i sinteze na kraju sata. / Učenici vole rješavati jezične zadatke na ploči. Također, većina ih se slaže da im je neke jezične sadržaje (npr. glasovne promjene) najlakše usvojiti rješavanjem primjera na ploči. Iz dobrog plana ploče učenici lako uočavaju bitne pojmove. / Kako kada. Većinom imam unaprijed pripremljene prezentacije. / Po potrebi i prilici.

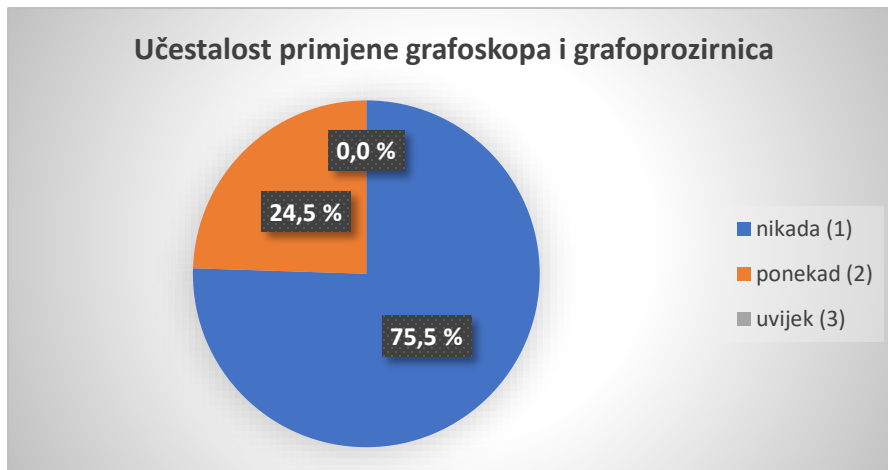
(4a) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) uvijek se koristim školskom pločom:

Radi preglednosti sadržaja. / Kreda nam je uvijek dostupna, a djeca vole i sama pisati. / Uvijek koristim ploču – najava teme, rješavanje problemskih zadataka. / Uvijek zapisujem najbitnije. / Najjednostavniji način. Navika. / Školsku ploču uvijek koristim jer potičem učenike na gibanje tijekom nastavnoga sata (rješavanje zadataka na ploči). / Zato što prepisivanjem učenici pamte te vježbaju grafomotoriku koja je kod učenika sve slabija. / Lakše mi je poučavati učenike putem školske ploče. / Većinu vremena primjere zapisujem na ploči i vježbam s učenicima. / Koristim za objašnjavanje jezičnih zakonitosti. / Plan ploče prati tijek nastavne jedinice. / Određene sadržaje učenici na vlastitom iskustvu trebaju provjeriti, a plan ploče najčešće kroz usmjerenu komunikaciju stupnjevito pišem. / Smatram da je učenicima lakše shvatiti ako im se dodatno pojašnjava i na ploči (uz plan ploče prikazan na zidu, recimo). / Uvijek ju koristim jer ju mogu kombinirati s drugim sredstvima i pomagalicama. / Uz laptop, ploča je najbolje nastavno pomagalo preko kojeg učenici ponekad najbolje shvate obradu jezičnog gradiva, također, odlično služi za uvježbavanje te se učenici rado njome služe. Ploča je pokazatelj učeničke pismenosti. / Zato što djeca najbolje pamte kada je nešto napisano na ploči. / Najpraktičnije je i najzornije služiti se pločom u nastavi. / Učenicima je potrebno pokazati na primjerima gradivo te uvježbati isto. / Vrlo je važno učenicima zorno prikazati i objasniti gradivo gramatike na više primjera. / Ploča mi je uvijek dostupna. / Postupnim objašnjavanjem („pješke“) najbolje se shvaća gradivo. / Najvažnije je izdvojeno na ploči te koristi za vježbanje. / Radi dodatnog pojašnjenja i vježbi ponavljanja. / Najbrže. / Ploča je odlična za vježbe i na njoj se puno toga pomoću kreda u boji može više puta zorno pokazati. / Učenici bolje razumiju primjere ako se piše na ploči istovremeno dok se objašnjava i dok oni pišu nego da samo prepišu prezentaciju. / Kada obrađujem gramatiku obavezno, a književnost kako kada. / Učenici na taj način prate nastavu i slijede primjere u istome trenutku u kojemu ih predstavljam. Često se služim kredama u boji kako bih naglasila ono što je u tom trenutku bitno (npr. prefiks, sufiks, korijen riječi). / Uvijek. To mi je jedino što imam u učionici. / U nedostatku projektora, platna i ostalih digitalnih uređaja, ploča je jedini oslonac.

Promotre li se obrazloženja ispitanika koji ponekad koriste školsku ploču, zaključuje se da se školskom pločom služe u satima obrade, ponavljanja i usustavljanja te provjeravanja. Isto tako, ističe se funkcionalnost i preglednost sadržaja na školskoj ploči. Slična su obrazloženja i onih ispitanika koji se školskom pločom koriste uvijek. Svoj odabir najčešće obrazlažu jednostavnošću primjene, zornošću, dostupnošću, mogućnošću isticanja ključnih pojmova te time što primjena ploče u nastavi odgovara učeničkim interesima. Osim toga, poneka su obrazloženja vezana uz opremljenost učionica, točnije, školska se ploča opisuje kao nastavno pomagalo prisutno u gotovo svakoj učionici.

7.9. Učestalost primjene grafoskopa i grafoprozirnica

O tvrdnji *U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se grafoskopom i grafoprozirnicama*, 37 je ispitanika (75,5 %) zaokružilo odgovor *nikada* (1), a 12 njih (24,5 %) odgovor *ponekad* (2). Nijedan ispitanik nije zaokružio odgovor *uvijek* (3) (Slika 9.).

Slika 9. Učestalost primjene grafoskopa i grafoprozirnica

Uz navedenu se tvrdnju tražilo obrazloženje odgovora. Od 49 ispitanika, 45 je napisalo obrazloženje zaokruženoga odgovora, a četvero nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (5) i (5a). S obzirom na to da nitko nije odabrao odgovor *uvijek* (3), uz njega nema ni obrazloženja.

(5) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) nikada se ne koristim grafoskopom i grafoprozirnicama:

U učionicama ne postoji grafoskop. / Iz učionica su uklonjeni zastarjeli grafoskopi jer su sve učionice opremljene računalom i projektorom. / Postoje moderniji i praktičniji uređaji. / Postoje moderniji i zanimljiviji načini (sredstva) prenošenja znanja. / Prije pojave novih tehnologija koristila sam se više grafoskopom i prozirnicama, sada više ne. / Računalo je zamijenilo grafoskop. / Zastarjeli oblik nastavnog sredstva. / Zastarjelo i nepraktično. / Zastarjela tehnologija. / Izašlo iz uporabe. / Mislim da je to zastarjelo. / Zastarjela

metoda. / Zastarjeli su, koristim modernija sredstva za rad. / Nemam grafoskop. / Zato što u učionici imam projektor, laptop i bijelu ploču. / Koristila sam dok nije u učionicama bilo računala, sada više nema potrebe. / Mislím da su zastarjeli. / Na početku svog rada, dok u učionici nije bio projektor, koristila sam grafoskop te grafoprozirnice, no sada je puno jednostavnije pripremiti materijal u Wordu ili PPT te prezentirati učenicima. / Računalo je zamijenilo grafoskop. / Nepraktično i zastarjelo. / Ne koristim uopće grafoskop. / Zastarjelo. / Zastarjelo. / Zastarjelo. / Zastarjelo. / Zastarjelo nastavno pomagalo. / Zastarjelo. / Smatram da nije ekonomično (troše se folije i boja), ali ni praktično (jednom ispisano ne može se mijenjati). / Grafoprozirnice su nepraktične i teško ih je ponovno preuređivati, a grafoskopi su također zastarjela sredstva jer računalo i projektor pružaju puno veće mogućnosti rada i reagiranja tijekom rada jer je nastava živi proces. / Nema potrebe zbog moderne tehnologije. / Prije 10-ak godina sam koristila ponekad. / S obzirom da je i to sada zastarjela tehnologija te da u školi posjedujemo jedan valjani grafoskop, ne služim se njime. Ono što bih prije 10 godina učenicima pojasnila na taj način, danas im pojasnim putem PPT prezentacije. / Zastarjelo. Nemam dostupno. / Nema takve prilike. / Ne postoji. / Nemamo ih.

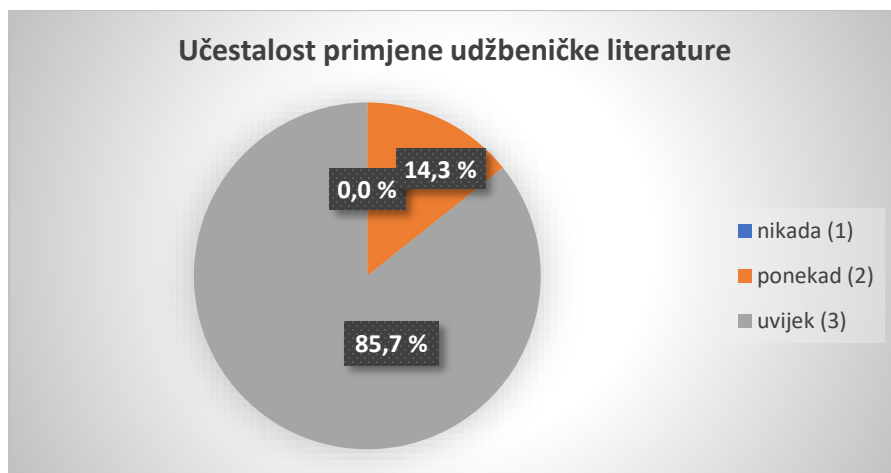
(5a) U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad se koristim grafoskopom i grafoprozirnicama:

Ovisno o nastavnoj jedinici i radnom listiću. / Da bih preglednije i zornije pokazala učenicima. / Raznovrsnost u nastavi. / Budući da hrvatski jezik, pravopis i gramatika zahtijevaju preglednost, sustavnost, primjeri zadataka mogu se prikazati na prozirnici kao i plan ploče. / U proteklih nekoliko godina da, ali sada sve više koristim računalo i projektor te bijelu ploču. / Ponekad se služim kod ponavljanja gradiva. / U fazi ponavljanja ili usustavljanja kroz kviz znanja. / S obzirom na dostupnost drugih sredstava jako rijetko koristim grafoskop. Gotovo nikada. / Ponekad se poslužim prozirnicama za plan ploče.

Najčešće obrazloženje za nekorištenje grafoskopa i grafoprozirnica u nastavi hrvatskoga jezika jest zastarjelost. Gotovo su svi ispitanici koji su zaokružili odgovor *nikada* (1) naveli kako grafoskopi u učionicama više ne postoje te da su zamijenjeni suvremenijim nastavnim pomagalima poput računala i projektora. Oni koji grafoskop i grafoprozirnice koriste ponekad svoj odabir obrazlažu preglednošću sadržaja prikazanih na taj način i to u svrhu ponavljanja i usustavljanja gradiva. Dodatno, poneki ispitanici koriste se prozirnicama umjesto školske ploče, odnosno, pomoću grafoskopa i grafoprozirnica prikazuju plan ploče.

7.10. Učestalost primjene udžbeničke literature

O tvrdnji *U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) zastupljena je udžbenička literatura (udžbenik, vježbenica, nastavni listići...)*, sedmero je ispitanika (14,3 %) zaokružilo odgovor *ponekad* (2), a 42 njih (85,7 %) odgovor *uvijek* (3). Nijedan ispitanik nije zaokružio *nikada* (1) (Slika 10.).

Slika 10. Učestalost primjene udžbeničke literature

Uz ovu je tvrdnju, isto tako, traženo obrazloženje odgovora. Od 49 ispitanika, 39 ispitanika napisalo je obrazloženje zaokruženoga odgovora, a njih 10 nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (6) i (6a). Zbog toga što nitko nije odabrao odgovor *nikada* (1), uz njega nema ni obrazloženja.

(6) U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad je zastupljena udžbenička literatura (udžbenik, vježbenica, nastavni listići...):

Koriste se druga pomagala. / Radi raznolikosti nastavnog procesa. / Osobno nisam zadovoljna odabirom udžbenika iz hrvatskoga jezika te ga slabo koristim u nastavi, često pripremam svoje listiće, a učenici rješavaju radnu bilježnicu za zadaću. / Udžbenici i vježbenice uvijek, a nastavni listići ponekad. / Učimo učenike služiti se udžbenikom, ali i tome da im on ne bude jedini izvor učenja. / U najvećoj mjeri.

(6a) U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) uvijek je zastupljena udžbenička literatura (udžbenik, vježbenica, nastavni listići...):

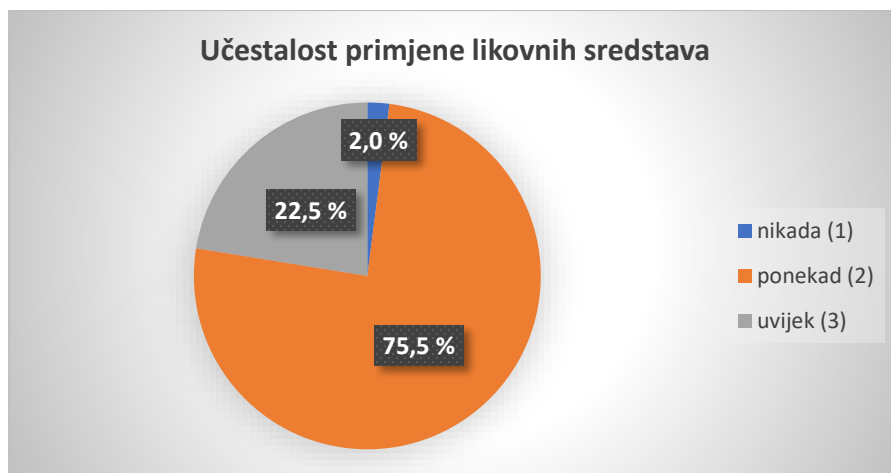
Kvalitetno napravljen radni materijal. / To je osnova za rad u nastavi, praćenje nastavnog plana i programa. Nastavni listići obavezno. / Učenici se služe udžbenikom, rješavamo zadatke iz radne bilježnice i pripremim svoje radne listiće. / Obavezno, i ja i učenici. / Učenici uvijek na satu koriste udžbenik, on im je najvažniji izvor znanja. Nastavni listići koriste se najčešće u uvodnoj i završnoj fazi sata. / Nastavni listići za uvježbavanje, udžbenik kao izvor. / Udžbenici su neizostavni u nastavi jer pravila koja su u njemu zapisana ne prepisujemo u bilježnice. Učenici se moraju samostalno naučiti služiti udžbeničkom literaturom. / Učenici su dužni imati udžbenike i radne pa stoga ih koristimo uvijek. Uče se snalaziti u udžbenicima. / Smatram da se bez tih pomagala ne može kvalitetno učiti. / Radim po pravilima, tj. učenici koriste ono što su kupili (udžbenici, vježbenice), a nastavne listiće sam pripremam. / Raznovrsnost u nastavi. / To su uglavnom propisani udžbenici i učenicima je lakše usvajati nova znanja. / Udžbenička literatura je praktična za obradu novih nastavnih jedinica, ponavljanje, vježbanje. / Učenik mora imati dostupnu propisanu literaturu koju je odobrilo MZOS

kako bi u svakom trenutku mogao pronaći informacije za traženi sadržaj. / Na svakom satu kombiniram udžbeničku literaturu. / Ako ih učenici nose, trebaju ih koristiti, u cjelini ili djelomično, polazni tekst, zadatke. / Vježbenice i nastavi listići za utvrđivanje gradiva, a udžbenici za učenje. / Zbog same vježbe. / Najpraktičnije i najfunkcionalnije. / Udžbenik koristimo uvijek, vježbenicu nakon obrađivanja gradiva, a nastavni listići kao ponavljanje nakon svake obrađene cjeline. / Za vježbu. / Udžbenik, nastavni listići i radna bilježnica. / Udžbenik samo kao polazište, početni primjeri. Koristim puno listića s različitim tipovima zadataka. / Uvijek koristim udžbenik kao osnovu, a nadopunim i primjerima koji se ne nalaze u udžbenicima i radnim bilježnicama. / Da učenici lakše shvate. / Odlični su i učeniku prilagođeni izvori znanja i zadataka za vježbu. / Sve koristim kako bi učenici vježbom utvrdili gradivo. / Uz dodatne materijale, obavezna uporaba propisane literature. / Uvijek su prisutni na bilo koji način tijekom obrade ili vježbe. / Učenici za nastavu jezika upotrebljavaju udžbenike, no ne oslanjaju se isključivo na njih jer nijedan udžbenik propisan za četverogodišnje strukovne škole ne sadrži sve potrebno gradivo, stoga je nastava jezika češće realizirana frontalnim radom uz uporabu velikog broja nastavnih listića. / Obavezno, svaki sat. / Naravno da je zastupljena. / Udžbenik koristim ponekad, radne bilježnice nemamo, a listiće za svaki sat gramatike izrađujem sama.

Udžbeničku literaturu ispitanici koriste ponekad jer se koriste i drugim nastavnim sredstvima i pomagalicama ili se pak dijelom udžbeničke literature služe samo ponekad, a dijelom uvijek. Jedan je ispitanik u svome obrazloženju istaknuo nezadovoljstvo udžbenikom hrvatskoga jezika. Oni koji udžbeničku literaturu u nastavi hrvatskoga jezika koriste uvijek kao osnovni razlog navode to što je udžbenik obvezno nastavno sredstvo, stoga se učenicima treba omogućiti njihova primjena. Osim toga, ističu i prilagođenost nastavnih sadržaja, brojnost primjera, tekstova i zadataka. Uz udžbenik, većina ispitanika u nastavi hrvatskoga jezika koristi nastavne listiće za vježbanje.

7.11. Učestalost primjene likovnih sredstava

Na Slici 11. može se iščitati kako je o tvrdnji *U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) zastupljena su likovna sredstva (crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi)*, jedan ispitanik ili 2 % zaokružio odgovor *nikada* (1), 37 ili 75,5 % odgovor *ponekad* (2) te 11 ispitanika ili 22,5 % odgovor *uvijek* (3).

Slika 11. Učestalost primjene likovnih sredstava

I uz ovu se tvrdnju tražilo obrazloženje odgovora. Od 49 ispitanika, 42 su ispitanika napisala obrazloženje odgovora koji su zaokružili, a sedmero ispitanih nije. Sva se obrazloženja navode u primjerima (7), (7a) i (7b).

(7) U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) nikada nisu zastupljena likovna sredstva (crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi):

Za to bi trebalo izdvojiti puno više vremena kojeg nastavnici nemaju.

(7a) U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) ponekad su zastupljena likovna sredstva (crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi):

Grafičke prikaze, tablice i crteže koristim najčešće za sažimanje i ponavljanje nastavnog gradiva. / Crteži iz udžbenika, slike i fotografije u PP prezentaciji, grafički prikazi za organizaciju i sintezu. / Češće ih koristim u razredima s učenicima s poteškoćama u učenju. / Ovisi koji dio gradiva se obrađuje. / Kada to sadržaji nastavne jedinice dopuštaju. / Grafičke prikaze i tablice koristim kada učenicima uspoređujem pravilan i pogrešan izraz. / Ovisno o nastavnoj jedinici. / U fazi motivacije. / Većinom u motivacijskom dijelu sata. / Ponekad, vezano uz motivaciju (crteži, fotografije). / Kad bude prilike određene lekcije obrađujem uz gore navedena sredstva. / Zanimljivost, privlačenje pažnje učenika. / Ovisi o nastavnoj jedinici, učinkoviti su, učenici pamte sliku. / Kada sadržaji traže vizualizaciju kako bi se ciljevi nastavne jedinice ostvarili, primjenjujem i crteže, slike, fotografije, stripove... / Koristim kao uvod u temu – motivacija. / U nastavi vježbe i ponavljanja uglavnom. / Ponekad koristim stripove te crteže za motivaciju te kao lingvometodički predložak. / U nastavi vježbi i ponavljanja uglavnom. / Sva navedena likovna sredstva pomažu prijemu informacija. / Radi zanimljivijeg i dinamičnijeg prikazivanja gradiva. / Tablice i stripovi služe kod vježbe i ponavljanja gradiva te i umna mapa. / S obzirom da neki učenici funkcioniraju pomoću vizualnih sredstava bolje, potrebno je složiti umne mape, pokazati fotografije, npr. spomenika kulture, te stripovi kao moguća motivacija. / Najčešće umne mape. / Gradivo je zanimljivije na taj način, učenici lakše zaključuju i povezuju. Nažalost, teže je pripremiti takav materijal. / Ovisno o vrsti nastavnog gradiva. / Kako kada. / Učenicima je takav pristup zanimljiviji, lakše usvajaju sadržaje. / Ovisno o gradivu poslužim se i takvim materijalima. / Češće u motivacijskom i završnom dijelu sata. / U nastavi jezika likovna sredstva upotrebljavam u prvom razredu kada obrađujemo glasove te u četvrtom razredu kada se radi leksikologija. Za nastavu morfologije i sintakse ne upotrebljavam likovna sredstva. / Rado, ali ponekad mi uvjeti rada to ne dopuštaju. / Po potrebi i prilici. / Ponekad.

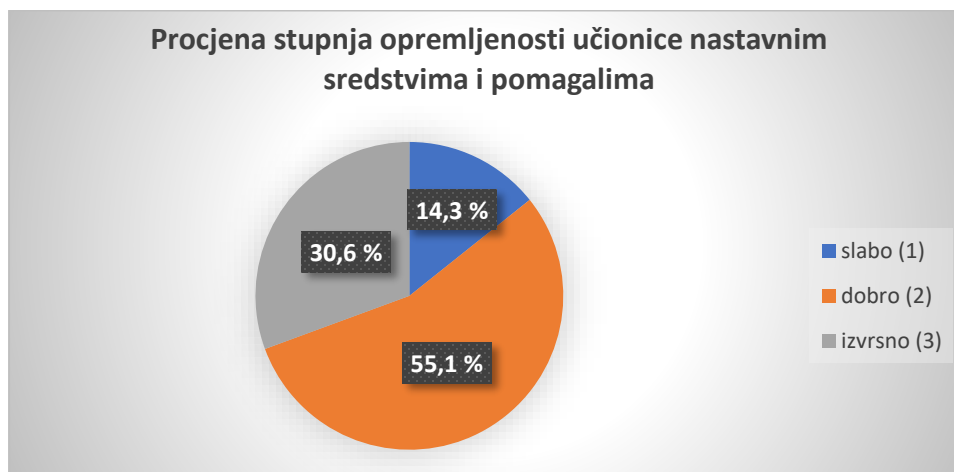
(7b) U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) uvijek su zastupljena likovna sredstva (crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi):

Likovna sredstva uvijek su odličan materijal za usvajanje gramatičkih sadržaja. / Učenici bolje reagiraju na nastavne sadržaje ako imaju vizualne predloške. / Na taj način učenici bolje razumiju i dulje pamte naučeno. / Pomažu u što zornijem prikazu gradiva. / Ovisno o nastavnoj cjelini, najviše koristimo u PowerPointu. / Raznolikost metoda rada je ključ uspjeha u nastavi. / Ne uvijek, ali često, strip, crtež i sl. / Za lakše svladavanje gradiva. / Što više različitih primjera to bolje. /

Nekorištenje likovnih sredstava u nastavi hrvatskoga jezika jedini ispitanik koji je zaokružio odgovor *nikada (1)* obrazlaže nedostatkom vremena za njihovu pripremu. Oni koji likovna sredstva koriste ponekad odabiru ih prema nastavnim sadržajima, a koriste najčešće u etapi motivacije ili pak na satu ponavljanja i usustavljanja. Nadalje, likovna sredstva opisuju kao učenicima zanimljiva, a nekolicina izričito navodi koja likovna sredstva upotrebljava – tablice, crteži, umne mape, grafičke prikaze, stripove. I oni koji likovna sredstva uvijek upotrebljavaju svoj odabir obrazlažu slično, raznovrsnošću nastavnoga sata, načelom zornosti i pozitivnim djelovanjem na učenike i proces usvajanja nastavnih sadržaja.

7.12. Procjena stupnja opremljenosti učionice nastavnim sredstvima i pomagalicama

Osma se tvrdnja u anketnome upitniku odnosila na procjenu stupnja opremljenosti učionice nastavnim sredstvima i pomagalicama. O tvrdnji koja je glasila *Učionica u kojoj izvodim nastavu hrvatskoga jezika (gramatike) opremljena je nastavnim sredstvima i pomagalicama*, sedmero je ispitanika (14,3 %) zaokružilo odgovor *slabo (1)*, 27 se ispitanika (55,1 %) odlučilo za odgovor *dobro (2)*, a 15 ispitanika (30,6 %) za odgovor *izvrsno (3)*. Postotni je omjer prikazan na Slici 12.

Slika 12. Procjena stupnja opremljenosti učionice nastavnim sredstvima i pomagalicama

Obrazloženja su ispitanika tražena i uz ovu tvrdnju. Svoje je odgovore obrazložilo 40 ispitanika, od njih 49, a devetero ispitanika nije ponudilo obrazloženje. Obrazloženja se u cijelosti navode u primjerima (8), (8a) i (8b).

(8) Učionica u kojoj izvodim nastavu hrvatskoga jezika (gramatike) slabo je opremljena nastavnim sredstvima i pomagalicama:

Samo projektor i računalo. / Nedostaju sredstva. / U samoj učionici imam samo stari grafoskop, ostalo donosim iz školskog arhiva ili odlazim u knjižnicu. / Nosim svoj laptop. / Imamo sredstva, ali su većinom zastarjela pa dosta toga ne radi. / Učionica ima projektor koji ne radi. Nema televizor, radio, računalo i dostupan pristup internetu. / Neispravno ili ne postoji.

(8a) Učionica u kojoj izvodim nastavu hrvatskoga jezika (gramatike) dobro je opremljena nastavnim sredstvima i pomagalicama:

Oprema postoji, ali je brzina interneta slaba. / U skladu s mogućnostima. / Kako koja učionica, ali u većini učionica postoji oprema. / Nemamo u našim učionicama pametnu ploču. / Nisu sve učionice isto opremljene. / Uvijek može bolje – kvalitetnija oprema i održavanje te opreme (računalo, projektor, zvučnici). / Voljela bih imati pametnu ploču. / Uvijek može bolje! / Uglavnom su dobro tehnički opremljene, ali nije omogućen pristup internetu. / Učenici imaju tablete, ali nedostaje projektor i platno. / Još bi trebalo opremiti. / Ovisno o učionicama. Mijenjam svaki sat učionicu jer nemam učionicu Hrvatskog jezika. / TV, računalo. / Dobro je opremljena, nedostaje internetska veza. / Nova je učionica i dobro opremljena: televizor, kasetofon-radio, projektor, laptop, ploča. / Učionica je opremljena dobro. / Učionica nema svoje računalo ni pristup internetu. / Nemam pristup internetu. / Projektor nije fiksiran – jedan projektor na aktiv. / Računalo je zastarjelo i trebalo bi promijeniti kabel na projektoru. / Ne budem uvijek u svojoj učionici, ali snalazimo se. Skoro svaka učionica ima laptop i projektor. / Tehnika je pomalo zastarjela, ali imamo uglavnom sve.

(8b) Učionica u kojoj izvodim nastavu hrvatskoga jezika (gramatike) izvrsno je opremljena nastavnim sredstvima i pomagalicama:

Računalo, projektor... / Plakati na zidovima, laptop, projektor, bijela ploča, flomasteri za bijelu ploču. / Sve dostupno, računalo, platno, bijela ploča, grafoskop. / Ploča (zelena i bijela/magnetna), projektor, računalo. / Sve što mi je potrebno za izvođenje nastave imam. / Imam sve potrebno za kvalitetnu nastavu (računalo, projektor, plakati). / Imamo dosta toga, osim pametne ploče. / U učionici su ploča, računalo i projektor. / Učionica je u potpunosti opremljena. / Dosta dobro. / Učionica u kojoj izvodim nastavu opremljena je računalom, projektorom, velikim projekcijskim platnom, zvučnicima i internetom.

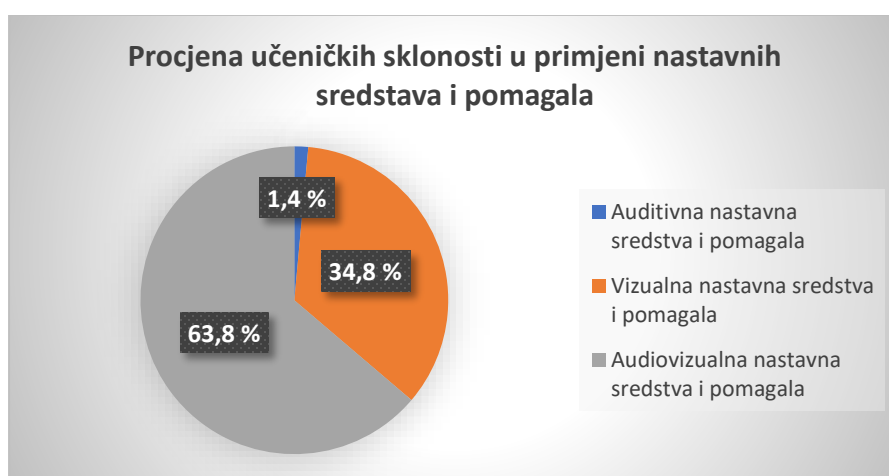
Prema odgovorima bi se i obrazloženjima ispitanika moglo zaključiti kako je većina učionica u kojima se izvodi nastava Hrvatskoga jezika opremljena dobro. Obrazloženja se ispitanika koji smatraju da je

učionica u kojoj izvode svoju nastavu opremljena slabo mogu sažeti obrazloženjem jednoga ispitanika: *Neispravno ili ne postoji*. Dakle, nedostaci su nepostojanje sredstava i pomagala uopće ili pak tehnička neispravnost onih koji postoje. Ispitanici koji nastavu izvode u dobro opremljenim učionicama kao mjesta za poboljšanje vide uvođenje interneta, odnosno mrežne veze, nabavu pametnih ploča i/ili projektor te sustavnije održavanje postojećih nastavnih pomagala. Izvrsno opremljenim učionicama određeni broj ispitanika najčešće smatra one u kojima postoje računalo, projektor i ploča.

7.13. Procjena učeničkih sklonosti u primjeni nastavnih sredstava i pomagala

Deveto je pitanje u anketnome upitniku bilo otvorenoga tipa, a glasilo je *Kojim se sredstvima i pomagalicima Vaši učenici najviše vole koristiti?*. Svi su ispitanici napisali odgovore na postavljeno pitanje, a neki i više njih. Uz odgovore se na pitanje, tražilo i obrazloženje koje je napisalo 28 od 49 ispitanika. Dobiveni su odgovori i obrazloženja, a slijedom toga i ovo potpoglavlje, podijeljeni prema trima osnovnim skupinama nastavnih sredstava i pomagala – auditivnim, vizualnim i audiovizualnim. Kvalitativni su odgovori interpretirani i kvantitativno i grafički.

Na Slici 13. prikazan je postotni omjer učeničkih sklonosti u primjeni nastavnih sredstava i pomagala u odnosu na tri osnovne skupine. Vidljivo je kako se gotovo dvije trećine odgovora ispitanika (63,8 %) odnosi na učeničku sklonost prema primjeni audiovizualnih nastavnih sredstava i pomagala, u nešto više od jedne trećine odgovora (34,8 %) učenicima su omiljena vizualna nastavna sredstva i pomagala, a u jednom se odgovoru smatra da su to auditivna nastavna sredstva i pomagala.

Slika 13. Procjena učeničkih sklonosti u primjeni nastavnih sredstava i pomagala

Učeničke sklonosti u primjeni auditivnih nastavnih sredstava i pomagala

Kao što je već navedeno, odgovor se samo jednoga ispitanika odnosi na auditivna nastavna sredstva i pomagala i to na govornu djelatnost sudionika nastave. Drugim riječima, jedan ispitanik smatra da je učenicima omiljeno nastavno sredstvo *živa riječ nastavnika* (Slika 14.).

Slika 14. Učeničke sklonosti u primjeni auditivnih nastavnih sredstava i pomagala

Svoj je odgovor ispitanik obrazložio ovako: *Unatoč dostupnoj tehnologiji, učenici u nastavi jezika ipak najviše vole riječ nastavnika jer me uvijek mogu zaustaviti i zatražiti da im ponovim ono što nije jasno. Svoja predavanja prilagođavam svakom razrednom odjelu posebno pa im tako objasnim gradivo na koliko god je primjera potrebno.* Iz navedenog se obrazloženja može zaključiti kako se primjenom najčešće korištenoga auditivnoga nastavnoga sredstva, žive riječi nastavnika, nastavu lakše može prilagoditi učeniku, odnosno učeničkoj brzini usvajanja nastavnih sadržaja.

Učeničke sklonosti u primjeni vizualnih nastavnih sredstava i pomagala

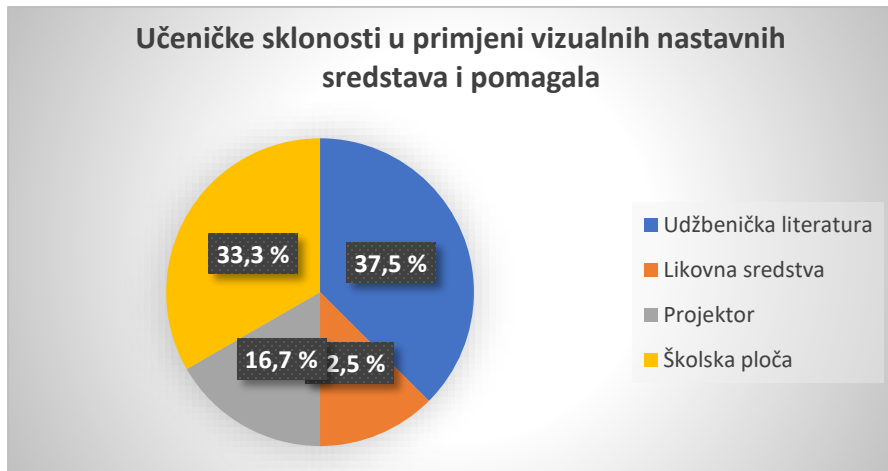
Dvije se trećine odgovora na pitanje o učeničkim sklonostima u primjeni nastavnih sredstava i pomagala odnose na vizualna sredstva i pomagala, a odgovori se u cijelosti donose u primjeru (9).

(9) Moji se učenici najviše vole koristiti vizualnim sredstvima i pomagalima:

Projektorom. / Udžbenik, ploča. / Radni listići. / Likovna sredstva. / Nastavni listići. / Vježbenica. / Udžbenikom. / Udžbenici. / Bijela ploča. / Najviše bijela ploča i flomasteri. / Pločom najviše. / Projektorom. / Projektorom. / Pločom. / Udžbenik, radna bilježnica, listići, ploča. / Ploča. / Likovna sredstva. / Ploča. / Stripovima, crtežima. / Razni nastavni listići. / Projektor. / Radnim listićima.

Odgovori se ispitanika mogu klasificirati prema skupinama, odnosno podskupinama vizualnih nastavnih sredstava i pomagala te kvantitativno i grafički prikazati (Slika 15.). U devet se odgovora

ili 37,5 %, smatra kako su učenicima omiljeno vizualno nastavno sredstvo tiskani tekstovi, točnije udžbenička literatura, a u trima su odgovorima (12,5 %) to likovna sredstva. U osam se odgovora (33,3 %) školska (bijela) ploča opisuje kao omiljeno vizualno nastavno pomagalo, a u četirima (16,7 %) je to projektor.

Slika 15. Učeničke sklonosti u primjeni vizualnih nastavnih sredstava i pomagala

Uz neka su vizualna nastavna sredstva i pomagala za koja smatraju da ih učenici najviše vole koristiti, ispitanici naveli i obrazloženja. Oni koji tvrde da se učenici najviše vole koristiti udžbeničkom literaturom misle da je tako zbog *lakšeg ponavljanja i usvajanja* i jer im je *udžbenik uvijek pri ruci, najbolje se snalaze pomoću njega*. Učenici se, prema mišljenju ispitanika, pločom vole koristiti *iz praktičnih razloga* te jer se *osjećaju važnima, kao da su učitelji*. Likovna su sredstva učenicima omiljena jer *stvaraju kreativnost, kritičnost i u najboljoj mjeri korelaciju te su zanimljiva i olakšavaju učenje*. Iz navedenih se obrazloženja može zaključiti kako su vizualna nastavna sredstva i pomagala među učenicima popularna ponajprije zbog njihove dostupnosti i jednostavne primjene.

Učeničke sklonosti u primjeni audiovizualnih nastavnih sredstava i pomagala

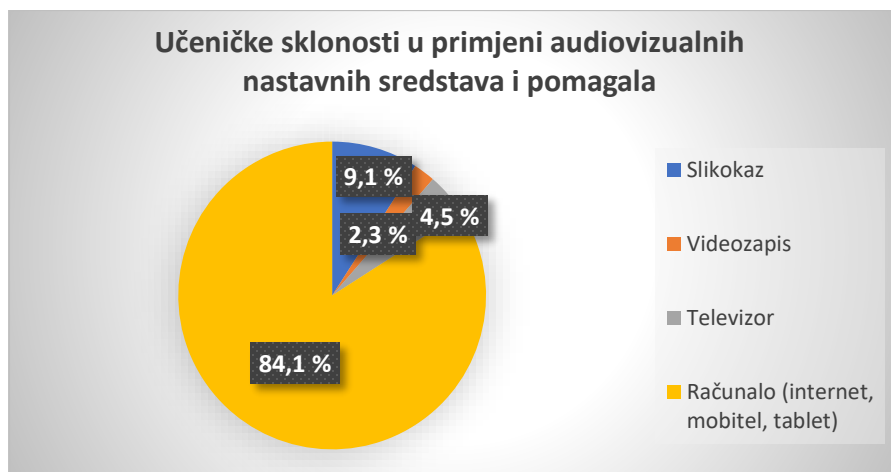
U najviše se odgovora audiovizualna nastavna sredstva i pomagala opisuju kao omiljena učenicima što je vidljivo u primjeru (9a).

(9a) Moji se učenici najviše vole koristiti audiovizualnim sredstvima i pomagalicima:

Računalo. / Računalom. / Videima (kratkim, edukativnim, popraćenim glazbom). / Računalom i prezentacijom. / Računalom (kviz Kahoot!). / Svime računalnim. / Računalo. / Računala, mobiteli. / Računalom/tabletom. / Računala. / Računalima. / Računalo. / Računalom. / Pametni telefoni, TV. / Prijenosnim računalima. / Računalom. / Računalom, tj. laptopom. / Računalom. / Računalom. / Vidno-čujnim. / Vidno-čujnim. / Računalo.

/ Računalom. / Računalo. / Računalom. / Laptop. / Računalo. / Računalom i mobilnim telefonima. / Svime što je vezano za internet! / Računala. / Računalom. / Računala, slikokazi. / Računalom. / Prijenosno računalo. / Prijenosno računalo, TV. / PPT.

Odgovori se ispitanika mogu klasificirati kao i audiovizualna nastavna sredstva i pomagala te kvantitativno i grafički prikazati (Slika 16.). Daleko najveći broj odgovora, od onih koji se odnose na učeničku sklonost ka primjeni audiovizualnih nastavnih sredstava i pomagala, odnosi se na primjenu računalnoga sustava koji je naveden u 37 odgovora (84,1 %). Primjena računalnoga sustava sastavni je dio primjene slikokaza kao audiovizualnoga nastavnog sredstva koji se u četirima odgovorima (9,1 %) smatra omiljenim audiovizualnim nastavnim sredstvom učenika. U dvama se odgovorima (4,5 %) televizor navodi kao najpopularnije audiovizualno nastavno pomagalo, a u jednome (2,3 %) su to videozapisi.

Slika 16. Učeničke sklonosti u primjeni audiovizualnih nastavnih sredstava i pomagala

Uz neka su audiovizualna nastavna sredstva i pomagala za koja smatraju da uživaju simpatije kod učenika, ispitanici naveli i obrazloženja. Oni koji tvrde se učenici najviše vole koristiti računalnim sustavom misle da je tako jer *su im zanimljiva, suvremena, bliska, jer se najviše koriste računalom pa je stoga i najpogodnije koristiti ga i u nastavi HJ, svi ga imaju i lako se koriste njime, jer tada ne moraju ručno pisati, nego pomoću tipkovnice i označavanjem točnih odgovora i jer je dobro za duže pamćenje i učenje.* U nekoliko se obrazloženja posebno ističu računalni kvizovi koju su učenicima *iznimno zanimljivi.* Učenici se, prema mišljenju ispitanika, slikokazom vole koristiti tako da *u paru ili skupini, ponekad i individualno, prezentiraju određene sadržaje,* a ističe se i da je *puno veća pozornost na početku sata ako on započinje prezentacijom.* Likovna su sredstva učenicima omiljena jer *stvaraju*

kreativnost, kritičnost i u najboljoj mjeri korelaciju te su zanimljiva i olakšavaju učenje. Iz navedenih se obrazloženja može zaključiti kako audiovizualna nastavna sredstva i pomagala uživaju učeničke simpatije jer se istim pomagalima koriste i izvan škole te zbog svoje zanimljivosti, funkcionalnosti i dostupnosti sadržaja.

7.14. Svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika

Posljednjim se pitanjem, također otvorenoga tipa, u anketnome upitniku od ispitanika tražilo njihovo mišljenje o svrsi primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika. Svi su ispitanici odgovorili na postavljeno pitanje, a odgovori se u cijelosti donose u primjeru (10).

(10) Po Vašem mišljenju, koja je svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika (gramatike)?

Bolja motivacija, tehnologija koja je bliska učenicima. / Motivacija, kreativnost... / Učenici čuju pravilan izgovor riječi, slaganje rečenica, morfonološke osobitosti, stilske izraze. / Nastavna sredstva i pomagala pomažu u usvajanju znanja. / Oživljavanje i dinamiziranje nastave. / Da olakšaju usvajanje novih sadržaja, a najkorisniji su za ponavljanje. / Vrlo bitna, osuvremenjuje nastavu i uvelike pomaže nama i učenicima. / Dinamičnost nastave, bolji načini prijenosa znanja. / Nastava jezika po svome je sadržaju suhoparna – uglavnom je to usvajanje pravila i uvježbavanje. Dobar izbor prikladnih nastavnih sredstava može nastavu osvježiti i poticati motivaciju. / Bolje razumijevanje, lakše učenje, dulje pamćenje, motivacija. / Svrha je što učinkovitije postizanje zadanog cilja. / Motivacija, ponavljanje, obrada gradiva. / Motiviranje učenika; primjena naučenog. / Da bi unaprijedila i poboljšala kvalitetu nastave. / Olakšavanje usvajanja nastavnog sadržaja. / Zanimljivija nastava, brže usvajanje nastavnih sadržaja. / Smatram da se gramatika teško može objasniti putem računala. / Lakše i uspješnije poučavanje i učenje. / Osuvremenjuju je i rasterećuju. / Pomažu u funkcionalnosti primjene sadržaja hrvatskoga jezika, lakšoj i kvalitetnijoj komunikaciji te podizanju kvalitete nastavnog procesa. / Raznolikost nastavnog procesa, inovativnost. / Razbija monotoniju heurističke nastave. / Doprinosi zanimljivijem pristupu nastavi (i učenicima i nastavnicima). / Funkcionalnost i uspjeh u ostvarivanju nastavnih ciljeva. / Dinamičnost u nastavi, veća pažnja učenika i zainteresiranost za nastavu. / Lakše usvajanje i utvrđivanje gradiva. / Dinamična i djeci bliža nastava. / Približiti zornije sadržaje nastave. / Motivacija učenika, zabavniji pristup nastavi te zadržavanje pažnje prema onome što trebaju savladati, osuvremenjivanje nastave. / Osuvremenjivanje nastave, zabavniji i zorniji prikazi. / Veća zainteresiranost učenika za učenje, a pamćenje dugotrajnije. / Zanimljivija nastava i brže te dugotrajnije pamćenje. / Uvježbavanje, lakše svladavanje i zapamćivanje. / Bolje, lakše i brže svladavanje gradiva. / Obogaćuju nastavu jer više nije naglasak na frontalnom načinu rada. Ovako se razbija monotonija te je svima sve pregledno i dostupno. / Lakše povezivanje gradiva. Čini nastavu zanimljivijom. Korisno je mijenjati metode rada uz pomoć

različitih pomagala. / Pomoć u smislu zornijeg prikaza nastavnog gradiva učenicima i uštede vremena. / Smatram da im je svrha olakšati učenicima usvajanje predviđenih sadržaja i vještina te povećati njihovo zanimanje za jezične sadržaje. / Lakše razumijevanje. / Oni uvelike pomažu da se postigne raznolikost i izbjegne monotonija u nastavnom procesu te olakšavaju samu realizaciju mnogih ideja koje bez nastavnih pomagala kao što su računalo i projektor ne bi bile izvedive. / Ukoliko se pravilno koriste dobijete uspješan sat. Korištenjem raznovrsnih pomagala nastava postaje dinamičnija i kreativnija, a učenici zainteresiraniji za rad. / Svrha pomagala je kako bi djeca lakše svladala gradivo. Ono što je monotono postaje nezanimljivo, zato je potrebno sve vrste mijenjati i kombinirati. / Pomoć u učenju. / Zbog boljeg usvajanja jezičnih sadržaja i raznolikosti metoda pri njihovoj uporabi. / Bolje podučavanje gradiva, suvremeniji pristup nastavi, prilagođavanje novim generacijama i njihovu načinu učenja... / Svrha je primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi kvalitetnije izvođenje nastave te približavanje određenih pojmova učenicima koji se u današnje vrijeme sve više oslanjaju na tehnologiju. Smatram da u primjeni nastavnih sredstava i pomagala ne treba pretjerivati. Potrebno ih je upotrebljavati u nastavi, no ne u svim fazama nastavnog sata. / Potrebna je česta izmjena nastavnih sredstava i pomagala kako bi se izbjegla monotonija u izvođenju nastave. / Raznolikost. / Olakšavaju posao i učiteljima i učenicima.

Svi se navedeni odgovori mogu raščlaniti u dvije skupine prema određenju svrhe nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika – u odnosu na učenika i u odnosu na nastavni proces. Tako se klasificirani odgovori mogu prikazati kvantitativno i grafički. Na Slici 17. vidljivo kako je više od polovice ispitanika svrhu primjene nastavnih sredstava i pomagala odredilo u odnosu na njihov utjecaj na učenika i proces usvajanja nastavnih sadržaja, a nešto manje od polovice u odnosu na nastavni proces.

Slika 17. Svrha nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika

Svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika u odnosu na učenika

U odgovorima se ispitanika koji su svrhu primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika odredili u odnosu na učenika kao svrha nastavnih sredstava i pomagala najčešće ističu motivacija učenika, približavanje nastavnih sadržaja učeničkim interesima, pomoć u usvajanju nastavnih sadržaja, olakšavanje učenja te podizanje zanimanja učenika za nastavne sadržaje.

Svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u odnosu na nastavni proces

Oni koji su svrhu nastavnih sredstava i pomagala odredili u odnosu na nastavni proces kao svrhu primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika navode osuvremenjivanje, unapređivanje i dinamiziranje nastavnoga procesa, dokidanje monotonije te raznolikost, a što također ima izravan utjecaj i na učenika, odnosno njegovo zadovoljstvo nastavom.

8. ZAKLJUČAK

U teorijskome su dijelu ovoga diplomskog rada pregledno prikazane teorijske spoznaje o nastavnim sredstvima i pomagalicama, njihovoj funkciji i klasifikaciji prema didaktičkoj i metodičkoj literaturi. Nastavna su sredstva i pomagala neizostavan element nastave hrvatskoga jezika. Nastavna su sredstva prijenosnici nastavnoga izvora, hrvatskoga jezika u svakom pojavnom obliku, a nastavna pomagala tehnološke naprave pomoću kojih se sredstva predočavaju učenicima. Primjena bi nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika trebala biti usmjerena ostvarivanju ishoda učenja, a pri izboru treba voditi računa o primjerenosti nastavnome sadržaju i učenicima. Provedenim se istraživanjem, razloženim u istraživačkome dijelu rada, pokušalo odgovoriti na pitanje koliko se često koja nastavna sredstva i pomagala koriste u nastavi hrvatskoga jezika i zašto, zatim koje su učeničke sklonosti u primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika i, napokon, ispitati opremljenost učionica u kojima se izvodi nastava hrvatskoga jezika nastavnim sredstvima i pomagalicama. Iz rezultata dobivenih na temelju odgovora 49 učitelja i nastavnika Hrvatskoga jezika, proizlazi da su u nastavi hrvatskoga jezika zastupljena gotovo sva nastavna sredstva i pomagala. Kao najčešće se korištena nastavna sredstva i pomagala izdvajaju udžbenička literatura i školska ploča koje u nastavi hrvatskoga jezika uvijek koristi više od tri četvrtine ispitanika. Najrjeđe se u nastavi hrvatskoga jezika koriste grafoskop i grafoprozirnice – više od tri četvrtine ispitanika nikad ih ne primjenjuje u nastavi hrvatskoga jezika. Može se zaključiti i da iz uporabe izlaze, odnosno zamijenjeni su suvremenijim nastavnim pomagalicama, radioprijemnici i televizori kojima se polovica ispitanika ne koristi nikada, a polovica samo ponekad. Kao nastavno se pomagalo u nastavi hrvatskoga jezika sve češće koristi računalni sustav, a gotovo dvije trećine ispitanika smatra računalo učenicima omiljenim nastavnim pomagalom. Opremljenost je učionica hrvatskoga jezika u školama ispitanika u prosjeku dobro ocijenjena, a primjetno je i da je dvostruko veći broj onih ispitanika koji opremljenost učionice smatraju izvrsnom od onih koji je smatraju slabom što upućuje na zaključak da škole postaju sve bolje tehnološki opremljene i u tome usklađene s propisanim *Državnim pedagoškim standardima*⁷. Svrhu primjene nastavnih sredstava i pomagala većina je ispitanika odredila u odnosu na ulogu koju ona imaju na učenike, njihovu motiviranost, zainteresiranost i proces usvajanja nastavnih sadržaja što

⁷ Prema *Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* obvezna su opreme svake učionice audiolinija, trodijelna školska ploča i računalo za nastavničkim stolom. *Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* kao obvezna je oprema svake učionica propisana ista kao i u osnovnim školama uz dodatak priključka na internet. Odgovori ispitanika ukazuju na to da se uvjeti propisani *Državnim pedagoškim standardima* koji se tiču opreme učionica poštuju i provode u većini škola u kojima je provedeno anketiranje.

ukazuje na sve veću usmjerenost nastave hrvatskoga jezika učenicima, odnosno stavljanje učenika u središte nastave. Iako je malo manje od polovice ispitanika svrhu primjene nastavnih sredstava i pomagala odredilo u odnosu na njihovu ulogu u nastavi, nedvojbeno je da osuvremenjivanje, unapređivanje i dinamiziranje nastavnoga procesa te dokidanje monotonije imaju značajan učinak na učenika kao subjekta u nastavi hrvatskoga jezika. Upravo bi učenička percepcija o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika mogla biti daljnjom istraživačkom temom, kao nadgradnja ovoga diplomskog rada. Tim bi se podacima upotpunile spoznaje o primjeni nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika što je svakako važno i značajno poglavito zbog samih učenika kojima suvremena nastava treba biti okrenuta.

9. POPIS LITERATURE I IZVORA

- Bežen, Ante. 1989. *Znanstveni sustav metodike književnog odgoja i obrazovanja*. Školske novine. Zagreb.
- Bežen, Ante. 2008. *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Učiteljski fakultet – Profil. Zagreb.
- Bilješke o jeziku*. Ur. Vuković Sirišćević, Marija. Hrvatska radiotelevizija. Zagreb. [internet] <raspoloživo na: <https://hrti.hrt.hr/>> [30. svibnja 2018.].
- Bostwick, Prudence. 1968. Inventivnost u korištenju vremena, prostora i materijala. *Kreativnost u nastavi*. Ur. Alice Miel. Svjetlost. Sarajevo.
- Dobar dan, Hrvatska*. Hrvatska radiotelevizija. Zagreb. [internet], <raspoloživo na: <https://hrti.hrt.hr/>> [30. svibnja 2018.].
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja*. 2008. NN 63/2008. [internet], <raspoloživo na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=273:pedagogiki-standardi&Itemid=486> [30. svibnja 2018.].
- Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja*. 2008. NN 63/2008. [internet], <raspoloživo na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=273:pedagogiki-standardi&Itemid=486> [30. svibnja 2018.].
- Geber, Ivo. 1972. *Audiovizualna tehnika u nastavi*. Školska knjiga. Zagreb.
- Govorimo hrvatski*. Ur. Römer, János. Hrvatski radio 1. Zagreb. [internet] <raspoloživo na: <http://radio.hrt.hr/emisija/govorimo-hrvatski/200/>> [30. svibnja 2018.].
- Hrvatski naš svagdašnji*. Ur. Knezović Kaurić, Anamarija. Radio Sljeme. Zagreb. [internet] <raspoloživo na: <http://radio.hrt.hr/emisija/hrvatski-nas-svagdasnji/187/>> [30. svibnja 2018.].
- Itković, Zora. 1997. *Opća metodika nastave*. Književni krug. Split.
- Jezične igre i multimedijски prikaz jezika*. [internet] <raspoloživo na: <https://jezicneigre.com/hrvatski-jezik/>> [30. svibnja 2018.].
- Kahoot!*. [internet] <raspoloživo na: <https://kahoot.it/>> [30. svibnja 2018.].
- Kyriacou, Chris. 1995. *Temeljna nastavna umijeća*. Educa. Zagreb.
- Mandarić, Valentina. 2012. Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra* 82 (1). 131-149.
- Matijević, Milan. 2005. Mediji u odgoju i obrazovanju. U: Bognar, Ladislav; Matijević, Milan. 2005. *Didaktika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Matijević, Milan; Radovanović, Diana. 2011. *Nastava usmjerena na učenika*. Školske novine. Zagreb.
- Matijević, Milan, 2017. Klasifikacija izvora znanja i nastavnih medija. Uvjetovanost izbora i didaktičkog dizajna medija i nastavnih scenarija. U: Matijević, Milan; Topolovčan, Tomislav. 2017. *Multimedijaska didaktika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Meyer, Hilbert. 2005. *Što je dobra nastava?*. Erudita. Zagreb.

- Mužić, Vladimir. 1999. *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Educa. Zagreb.
- Navrh jezika*. Ur. Benović, Ljubica. Hrvatska radiotelevizija. Zagreb. [internet] <raspoloživo na: <https://hrti.hrt.hr/>> [30. svibnja 2018.].
- Pavličević, Dunja. 1991. Nastava i učenje hrvatskog jezika uz pomoć kompjutera. *Suvremena metodika nastave hrvatskoga jezika* 4. 165-171.
- Pavličević, Dunja. 1992. *Kompjutorske igre u nastavi hrvatskoga jezika*. Školske novine. Zagreb.
- Peko, Anđelka; Pintarić, Ana. 1999. *Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera – Pedagoški fakultet Osijek. Osijek.
- Peruško, Tone. 1961. *Materinski jezik u obaveznoj školi*. Pedagoško-književni zbor. Zagreb.
- Jezik i predrasude*. Ur. Plejčić Premec, Irena. Hrvatski radio 1. Zagreb. [internet] <raspoloživo na: <http://radio.hrt.hr/emisija/jezik-i-predrasude/138/>> [30. svibnja 2018.].
- Pletenac, Vladimir. 1993. Vrste nastavnih sredstava. U: Bežen, Ante i dr. 1993. *Osnove didaktike*. Školske novine. Zagreb.
- Poljak, Vladimir. 1988. *Didaktika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Pranjić, Marko. 2005. *Didaktika*. Golden marketing-Tehnička knjiga – Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Pranjić, Marko. 2013. *Nastavna metodika u riječi i slici*. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Prezi*. [internet] <raspoloživo na: <https://prezi.com/>> [30. svibnja 2018.].
- Rosandić, Dragutin. 2005. *Metodika književnoga odgoja*. Školska knjiga: Zagreb.
- Youtube*. [internet] <raspoloživo na: <https://www.youtube.com/?hl=hr&gl=HR>> [30. svibnja 2018.].

10. PRILOZI

Prilog 1. Upitnik za učitelje i nastavnike Hrvatskoga jezika

Poštovani nastavnici Hrvatskoga jezika,
za potrebe svoga diplomskog rada provodim istraživanje o **primjeni nastavnih sredstva i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika** – nastavnoga područja. Bila bih vam vrlo zahvalna kada biste odvojili malo vremena i ispunili anonimni upitnik zaokruživanjem jednoga od ponuđenih odgovora ili pisanjem odgovora na prazne crte.

Molim, zaokružite svoj spol: **M** **Ž**

Molim, napišite svoju dob: _____

Molim, napišite broj godina radnoga staža u nastavi Hrvatskoga jezika: _____

Nastavnik sam koji radi u:

- a) osnovnoj školi
- b) gimnaziji
- c) srednjoj strukovnoj školi
- d) umjetničkoj školi

Molim, zaokružite odgovor.

1. U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujnim zapisima posredovanim radioprijemnikom.

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

2. U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujno-vidnim zapisima posredovanim televizorom.

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

3. U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se čujno-vidnim zapisima posredovanim računalom.

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

4. U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se školskom pločom.

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

5. U nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) koristim se grafoskopom i grafoprozirnicama.

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

6. U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) zastupljena je udžbenička literatura (udžbenik, vježbenica, nastavni listići...).

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

7. U mojoj nastavi hrvatskoga jezika (gramatike) zastupljena su likovna sredstva (crteži, slike, fotografije, grafički prikazi, tablice, stripovi).

1	2	3
nikada	ponekad	uvijek

Molim, obrazložite svoj odgovor.

8. Učionica u kojoj izvodim nastavu hrvatskoga jezika (gramatike) opremljena je nastavnim sredstvima i pomagalicama:

1	2	3
slabo	dobro	izvrsno

Molim, obrazložite svoj odgovor.

9. Kojim se sredstvima i pomagalicama Vaši učenici najviše vole koristiti? _____

Molim, obrazložite svoj odgovor.

10. Po Vašem mišljenju, koja je svrha primjene nastavnih sredstava i pomagala u nastavi hrvatskoga jezika (gramatike)?

HVALA NA SURADNJI!

11. ŽIVOTOPIS

Rođena sam 10. veljače 1993. u Slavonskome Brodu. Klasičnu gimnaziju fra Marijana Lanosovića završavam 2011. godine, a 2013. godine upisujem preddiplomski studij Engleskoga jezika i književnosti i Hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskome fakultetu u Osijeku. Sveučilišnom prvostupnicom engleskoga jezika i književnosti i hrvatskoga jezika i književnosti postajem 2016. godine nakon obrane završnoga rada *Tumačenje Homerove Ilijade u ključu romana za djecu i mlade* pod mentorstvom doc. dr. sc. Tine Varga Oswald. Iste godine s radom *The Aspects of a Young Adult Novel in Homer's The Iliad (New Interpretive Viewpoint)* napisanim u suradnji s doc. dr. sc. Tinom Varga Oswald sudjelujem na međunarodnoj konferenciji CLEaR2016 u Pragu te upisujem diplomski nastavnički studij Engleskoga jezika i književnosti i Hrvatskoga jezika i književnosti. U akademskoj godini 2016./2017. pohađam i uspješno završavam dva semestra Tečaja hrvatskoga znakovnog jezika u Osijeku. U akademskoj godini 2017./2018. postajem demonstratoricom na kolegijima Metodika nastave hrvatskoga jezika i Metodika nastave jezičnoga izražavanja nositeljice doc. dr. sc. Vesne Bjedov. Filozofski fakultet Osijek 2018. godine dodjeljuje mi Pohvalu za uspješnost u studiranju za akademsku godinu 2016./2017.